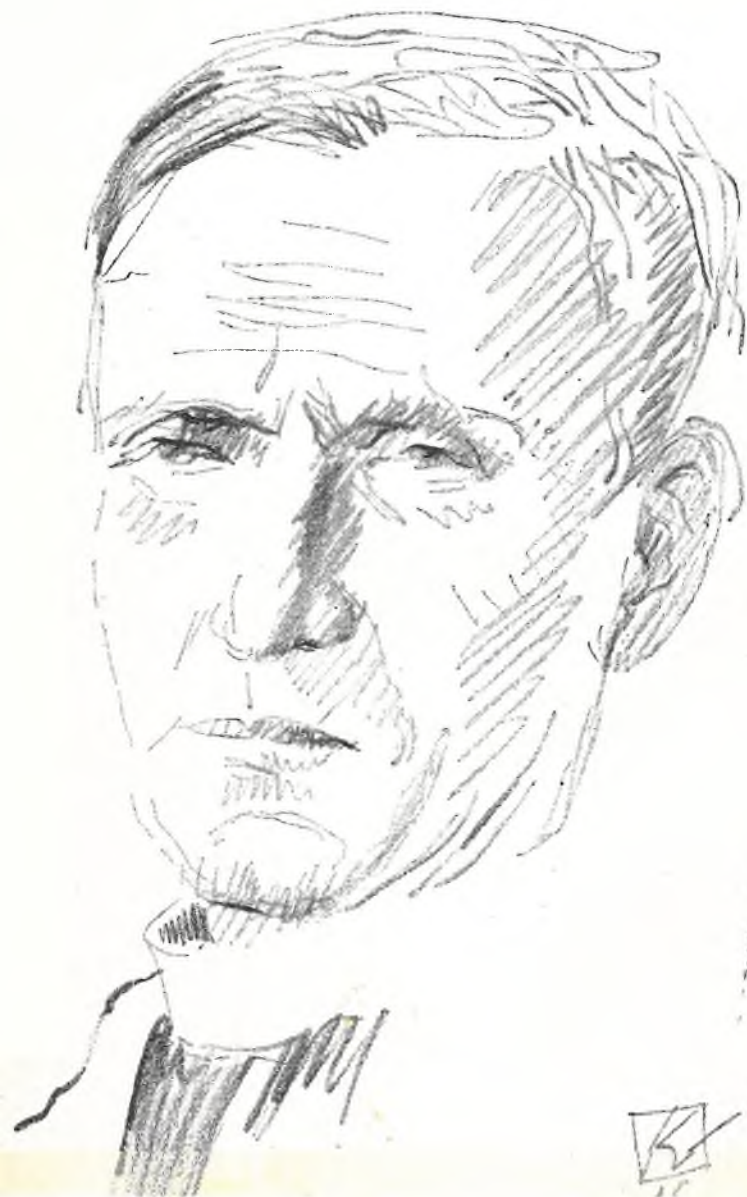

DR. KONSTANTIN MIKLÍK CSSR

KRITICKÉ STUDIUM

TASOV L. P. 1947

DR. KONSTANTIN MIKLÍK CSSR

KRITICKÉ STUDIUM

VYDALA MARIE ROSA JUNOVÁ

V TASOVĚ L. P. 1947

Imprimi potest.

Pragae die 28. Julii 1946.

P. Fr. Suchomel CSSR
Sup. Prov.

Ordinarius Pragensis.

Nihil obstat.

Imprimatur.

P. Joannes Haderka CSSR,
censor.

Prael. Dr. Theoph. Opatrný,
vicarius capitularis.

N. 11359.

Pragae, die 29. Julii 1946.

JAKUBU DEMLOVI,

*který nevěří každému duchu,
nýbrž zkoumá duchy, jsou-li
z Boha* *(1 Jn 4, 1)*

MÍSTO PŘEDMLUVY

k tomuto malému pojednání spíše bych doporučoval každému komu se dostane do ruky aby si je přečtl a dal přečísti jiným ovšem jen těm kdo jsou schopni míti z něho užitek buď proto že se ještě nepokládají za dokonale vyučené nebo že se domnívají že mohou tímto malým dárkem přispěti mnoho k dobrému vyučení druhých arii jen takových kteří nedávají přednost hlouposti společné před moudrostí osobní

1. Znamená-li latinské slovo „*studium*“ horlivou snahu o dosažení vysokého cíle, na př. o přisvojení znalosti zákonů a pravidel nějaké řeči, jest vytrvalá a úsilovná snaha o poznání stěžejních pravd života minulého, přítomného a budoucího jistě *studium* nejvyšší, nejdůležitější a nejžádoucnější. *Studium* soudné a srovnávací, zjišťující a přesvědčující se, můžeme nazvati kritické, a není potřebí dlouhých úvah k tomu, abychom připustili, že jen takové *studium* má cenu, a že jen takové se může nazývati snažením krásným a dobrým. *Studium* bez kritiky není vždycky – tak se aspoň zdá – *studium* venkoncem špatné. Každé *studium* na př., které má za cíl cvičiti pouhou paměť, vštípi do mysli jistá tvrzení, čísla nebo jména, jejichž znalost jest v některém směru užitečná, na př. abychom mohli o těchto tvrzeních přemýšleti nebo zkoumati jejich pravdivost, je *studium* užitečné, třebaš není kritické v nejvlastnějším smyslu. Mám-li totiž studovati objektivní pravdu názorů nějakého člověka, jest první fáse tohoto studia poznání pouhého faktu, t. j. zkoumání zjišťující, co ten člověk učil, tvrdil, myslel nebo napsal. Avšak již v tomto případě, jak je zřejmo, není *nekritické* *studium* zcela bez výtky, protože jde – (jedná-li se o člověka dějinného): – o zjištění faktu dávno minulého, nikoli přítomného. Jde mimo to o projevy bytosti cizí, nikoli naší vlastní. Pouze o svém vlastním citění, chtění nebo poznání mohou míti jistotu bezprostřední, a to jak o faktu těchto vlastních činností, tak do jisté míry i o jejich kvalitě čili jakosti.

2. Slyším-li tedy přednášeti nějakého profesora o učení některého reformátora, nebo čtu-li některého autora o takovém předmětu, mohu bezprostředně poznati z takového čtení nebo poslouchání, co míní autor nebo přednášeč o té věci, nikoli, zda reformátor vskutku ty názory měl, tím méně pak, zda názory ty byly správné, t. j. zda odpovídaly pravdě věcí. Avšak i to málo, co mohu poznati bezprostředně, poznávám jen za určitých předpokladů: musím býti schopen dobře slyšeti a dobře rozuměti slovům, dobře viděti a pozorně čísti. Nedbati na zachování těchto podmínek znamená nestudovati vůbec, a spoléhati se na výpověď kteréhokoli svědka přednášky, nebo kteréhokoli čtenáře věci, jest tolik, jako spoléhati se na výpovědi mnoha svědků, z nichž každý mluví něco jiného. Kdo toto uvažuje, pochopí, proč existují kritická pravidla o tom, kdy naše smyslové vjemy jsou schopny prostředkovati poznání hmotně pravdivé a kolik umění soudnosti, t. j. *kritiky*, musí vynaložiti na př. soudce na to, aby si z mnoha výpovědí svědků téže události učinil řádný úsudek o tom, co se stalo, a jak se to stalo.

3. Z této úvodní poznámky jest patrné, že kritický postoj člověka ke každé ohlašované pravdě jest cosi přirozeného, obyčejného a samozřejmého, a že to nikterak nezavdává podnět k všeobecné pochybovačnosti nebo nevěře. Naopak, dlužno trvati na tom, že právě nedostatek soudného pozoru, šetření a rozeznávání vede lidi k víře přílišné a neodůvodněné, k skutečné pověře různého druhu a stupně, k směšné víře v sebe nebo v člověka, a konečně k celému systému, lze-li užiti toho slova, rozmanitých zaujetí a přesvědčení, v nichž

pravda je v zahanbující menšině a omyl v rozpínavé, ovládající většině. Každá víra přílišná, ať jde o věci přirozené či nadpřirozené, jest *pověra*, protože jest to víra nepravá (pavíra). Víra pravá, t. j. kritická, jest jenom víra podepřená důkazy vnějšími, které nemohou klamati. Jen ta jest cosi čestného a dovoleného, cosi, co zjednává vědění, cosi, co jest nezbytné pro praktický život, který musí většinou spoléhati na poznatky přirozené nebo nadpřirozené víry. Jest tudíž kritika v přijímání toho, co vnímáme prvotně nebo přijímáme od druhých, tak nepřetržitě a opětovně potřebná, jako jest člověku vrozeno, že poznává věci svými smysly a že žije v stálém zpravodajském společenství s jinými lidmi. Od slyšení nelze přejíti k vědění bez kritiky, alespoň v tom smyslu, že jest třeba provozovati kritiku, abychom zjistili hodnověrnost a spolehlivost toho, kdo nám nějaké vědění prostředkuje.

4. Abychom ukázali na *příkladě* velmi všedním, že kritika a poznávání je nutná i tam, kde si myslíme, že je naprosto zbytečná, uvádím vidění kůlu stojícího ve vodě. Jest velmi rozšířené mínění právě u lidí, kteří začali filosofovati, že smysly často klamou a že rozum neklame. Ovšem; rozum neklame, dáváme-li dobře pozor, co nám předkládá k přisvědčení. Ale člověk se někdy klame, i s celým rozumem a přes to, že ho smysly informují dobře a dočista spolehlivě. Vůle člověka jest onen kouzelník, který ho uvádí často v klam, zatím co musíme odmítnouti toto osočení jak od rozumu, tak od smyslů. Že smysly neklamou, je zřejmé skoro rychleji, než že vskutku neklame ani lidský rozum. Je-li třeba pozorů a rozvahy, je-li třeba držeti vůli na uzdě, aby se nevměšovala nenáležitě

do úkolů, vyhrazených rozumu, stačí tento pozor a tato rozvaha dokonale k tomu, aby nás smysly poučovaly o věcech dobře a nestranně, podle zákonů své služby. Byl to Augustin, který zavrhl jasně tvrzení, že nás smysly klamou, a byl to Tomáš, který opřel všecko naše, i nejvznešenější poznání, o poznání smyslové, o věci existující mimo poznávací schopnost rozumu, aby rozum mohl od poznatků smyslových postoupiti až k poznání věcí docela nadsmyslných.

5. Vidí-li zrak ve vodě tyč zlomenou, ač je ve skutečnosti přímá, vidí dobře a správně, protože vidí zákonitě. Nevidí ji zlomenou ve smyslu soudu: vidím, že *tyč je zlomena*, protože vskutku žádný zrak *nevidí*, že by tyč byla opravdu zlomena. Vše, co může člověk v tomto případě říci – aniž jest potřebí, aby se uchyloval k řeči přírodovědecké – jest, že vidí určité barvy, stíny, světlosti, obrysy, úhly a rozměry, aniž jest bez zkoumání nebo zkušenosti s to udati přesný poměr mezi tím, co vidí, a tím, co skutečně jest. Teprve bližším zpytováním tohoto poměru, pilným a bedlivým šetřením rozmanitých vztahů zrakového vjemu k skutečnostem, docházíme těch dalších poznatků, který nám umožňují pronést soud kritický a odborný, nikoli povrchní, mlhavý, klamavý a nevědecký. A právě tato námaha, toto ohledávání relací mezi věcmi, jest poznávání kritické, je studium, je vědecký čin, jest opravdové, o věci samy opřené vědění, které nemůže býti zmateno, protože skutečnost nemůže býti překonána žádným výmyslem a pomyslem.

6. Uchopiti myslí pravdivý poměr věcí znamená tudíž porozuměti věcem, uměti věci rozeznávati od sebe. Sen toho nečiní, zůstává sn ;mečtení a

poslouchání, které nemá zjištěnu shodu toho, co druhý tvrdí a učí, s tím, co *jest opravdu*, je čtení a poslouchání nekritické, jestliže nezjišťuje aspoň vnější záruky spolehlivosti učících autorů. Kdo si však uvědomoje nutnost ověření výroků podezřelých a přisvědčení k nim odkládá, začíná si vésti kriticky. Jestliže se naproti tomu bojí práce nebo následků, spojených s *ověřováním*, a raději hned a bez námahy věří tvrzením, jež se vemlouvají, kdo nevidí, že takový člověk rozhoduje věc vůlí, že rozhoduje proti rozumu, že nepěstuje studium, protože se nesnaží pracně a usilovně o pravdu? I když nemusí každý člověk teprve sám vědu tvořiti, přece nemá ani přijaté vědy, jestliže jí chybí jakékoli ověření. Porozuměti věcem jest mnohem těžší problém, než porozuměti slovům (řeči); a i k tomu jest potřebí studia pilného, úmorného a vytrvalého, studia vázaného neúprosně na fakta. Jen za tuto oběť si někdo osvojuje lepší znalost řeči, domácí řeči a cizí řeči; jen tak se stává schopen rozuměti hmotně slovům cizího člověka. Přijímá-li však jeho nauky bez prozkoumání jejich shody se skutečným stavem věcí, pak nestuduje, neosvojuje si vědecky žádných poznatků. O tom, jsou-li vědecké či nic, nerozhoduje autorova proslulost, nýbrž musí rozhodnouti ten, kdo je přijímá, kdo chce na ně přísahati. Musí však o tom rozhodnouti nikoliv libovolně, nýbrž donucen věcmi, přiměn pečlivým zkoumáním věcí samých.

7. Ať se nenamítá, že ověřování ukrádá čas a olupuje o množství vědění. Neolupuje o nic, protože vědění ničím neověřené není vědění. Čas věnovaný kritickému studiu jest naproti tomu čas využitý znamenitě, protože vědění kriticky přejímané se hromadí rychle, jest pevné a skutečné,

jest cenné, zakládá zkušenost a získává vědeckou zručnost. Pro všechny tyto vlastnosti jest užitečné pro lidský život, aspoň pro důstojný a platný lidský život. *Vím to*, co je mi bezprostředně evidentní. Jestliže jsem něco chtěl, nikdo mi nemůže namluviti, že jsem to nechtěl, a naopak, leda že bych byl úchylného svědomí. Jestliže jsem něco poznal jasně a jistě, nikdo mi to nemůže vyvrátiti žádnými čarami, a naopak. *Vím to*, co jsem si dokázal, třeba jsem to slyšel i s důvody od jiných, a třeba bych si to byl nedokázal bez pomoci těchto jiných. *Vím to*, co jsem jasně slyšel od těch, kdo mne nemohli oklamati, protože se nemohli mýliti. *Vím*, co jsem slyšel od těch, kdo se mohou mýliti, ale kdo mají pro svou prokázanou pověst vědoucích a prokázanou pověst poetivců právo na mou víru, jestliže získávám ze způsobu jejich výpovědí a ze shody jejich tvrzení s jinými jistými pravdami i s mou vlastní zkušeností mravní jistotu o pravdivosti jejich tvrzení. *Vím*, ale jen jako pravděpodobné, věci, které mi nejsou prokázány, ale u nichž mi není prokázán opak a pro něž mi mluví některé důvody, jež se mi zdají průkazné, t. j. mají jistý stupeň průkazné síly.

První pravidlo kritického studia

8. Jak si máme vésti, abychom si osvojovali skutečné vědění a neučili se zbytečně cizím slovům a větám? Není dobré, ani čestné věřiti bezdůvodně, přísahati modlářsky na slova učitelů, pěstovati pověru místo porozumění! *Kterými pravidly jest se nám řídit*i, aby naše studium bylo kritické, aby nezáleželo v pouhém přejímání slov a

zvuků, jak to dovedou i ptáci s tlustým jazykem, po nichž velmi příznačně jest nazýván jistý druh učení papouškováním? Svět jest pln papoušků, a patří k nim nejen lidé nevzdělaní, nýbrž i většina t. zv. vzdělaných tříd. Těch, kdo „umějí“, je dosti; ale málo jest těch, kdo rozumějí. Kdo nás učili, či chtěli učit vědeckým počátkům, říkali nám, následující dost nekriticky novodobého filosofa, že pochybování jest počátkem vědění. Ale většina těchto učitelů se nestarala o rozsah platnosti této zásady, nýbrž užívala jí jako zbraně proti každému dobrému učení, ne však proti učení špatnému, a zejména nechtěla slyšeti nic o tom, aby také někdo pochyboval o nich samých. Netřeba pochybovati a ani není dovoleno pochybovati o tom, co jest evidentní; třeba však bez milosti pochybovati o tom, co není věcně patrné ani vnitřním rozbořem, ani vnější neomylností.

9. Není úmyslem zbavovati čtenáře těchto řádků povinnosti seznámiti se příležitostně s pravidly filosofické kritiky, potřebné vůbec ke zjišťování fakt, zvláště minulých. Projíti školou logiky, kritiky a theorie poznání (ne však té falešné), považuji za nezbytný předpoklad jakéhokoli studia, a lituji, že i v kněžských seminářích jsou probírány tyto věci často až na konci filosofického kursu.*) Také není tato stať psána na prvním místě pro ty, kdo nejsou katolíky, nýbrž právě naopak: chce uchrániti *katolickou* studující mládež té obvyklé pohromy, že ani nevědouc jak, ztrácí během studií víru v Boha svou hloupostí, svou vírou v člověka a

*) Shromáždil jsem na konci této knížečky, v příloze Páté, aspoň nejhlavnější principy o spolehlivosti lidského poznání za určitých podmínek. Odchýliti se od těchto nauk znamená ztroskotání.

svou nevěrností k Bohu. Je snadno pozbyti víry touto cestou, ale není snadno naléztí ji opět, když nám Bůh dá ještě milost, že se nám po ní stýská, nebo že nám svědomí vyčítá, že jsme o ni přišli jaksí lehkomylně. Kdo špatným studiem víru ztratil, pro toho jest nejjistější, ba jediný způsob, jak jí opět nabýti, obnoviti ji okamžitým vyznáním a zahájití ihned život podle ní, se všemi důsledky a bez jakýchkoli vytáček. Toto jest nauka církevní a velmi dobrá zkušenost; vše ostatní jest utrácení času a rozmnožování nepokoje, zaslepenosti a nebezpečí definitivního odvrácení. Snad seto zdá někomu divné, ale jest to svrchovaně logické.

10. Pro ty tedy, kdo se začínají věnovati vysokým studiím a nechtějí při nich přijíti ani o drahocený poklad víry, ani o poznání samostatné, pevné a pravdivé, jest prvním pravidlem, aby považovali za *podezřelé všecko, co se zdá odporovati článkům víry katolické*. Ta jest totiž dokázána zevně podáním těch, kdo nás v ní vyučili od malicka, přijavše ji od svých nejdávnějších předků, kteří byli uvěřili z důvodů nevývratných, a tento důkaz ústního podání jest naprosto postačující. Jest však nadbytečně utvrzován přítomnými činy a vlastnostmi Církve Obecné, fakty, jež nemohou unikati nezaujatému pozorovateli a samy o sobě prokazují nezvratně božský původ této Církve. Co tedy mluví přímo proti víře této církve, jest neomylně lživé, a nelze to obhájití ani jako nejisté nebo možné. Je lhostejno, zda je toho málo či mnoho, zda je to hodně otevřené či skryté, zda je to pronášeno s nenávistí či pohrdáním, hlavním vchodem, či po straně. Podezřelé je však i to ostatní, co týž autor říká, leč by bylo na prvý ráz evidentní, že něco z toho je pravda a co je

pravda. Ani nejzavilejší odpůrce Církve netvrdí jedním dechem věci, které by vesměs a napořád odporovaly pravdám víry. Není falešné nauky, praví Augustin, v níž by nebylo přimíseno něco pravdivého. Naproti tomu jsou útoky bludu tak rafinované, že se pokoušejí zvrátiti mnohé pravdy přirozené, aby byly podkopány a zneváženy základy, na nichž víra a důkazy víry spočívají.

II. Zdá-li se tedy něco odporovati pravdám katolické víry nebo jejím základům, jest nezbytně přikročiti k práci a vyšetřiti poctivým studiem, jak se věci opravdu mají. Jest třeba vyzkoumati především skutečný *smysl věroučných pravd* o něž jde, t. j. těch, které se zdají napadeny nebo ohroženy. Katechismus se nám v tom případě stane nepostradatelným společníkem, a my mu budeme rozuměti mnohem lépe než před tím. Postaveni před důležitý úkol vědeckého zjišťování, pocítíme milou potřebu výkladu Velkého Katechismu, Populární Dogmatiky, Křesťanské Filosofie, Bohovědných Slovníků, Příruček Dějin Církevních, Komentáře k Písmu Svatému atd., všeho toho ve vlastní mateřské řeči neb jiném kulturním jazyce, nedáme-li raději přednost velkým příručkám theologickým v řeči latinské neb některé řeči živé, v níž se takové knihy spisují a jsou na prodej. Začínáme si takto budovati svou příruční knihovničku a budeme jednou rádi, že ji máme a že ji máme takovou. Nemějte obav, že se tím vzdalujeme zvoleného povolání, a že tím věnujeme trochu příliš času a místa bohosloví. Zjišťuji, že to vskutku není příliš mnoho, nýbrž jen tolik, kolik je třeba. Potom je nutno vyšetřiti, *odporuje-li to*, co se vydává za vědu a jest podezřelé, tomu, co jest jistě dogmatem, nebo co může být za dogma

prohlášeno. Tento odpor můžeme někdy zjistiti přímo autenticky, t. j. z prohlášení věroučné autority, buď té, která rozhoduje z vlastní nejvyšší moci, nebo té, která jen představuje obecné učení theologů a reprezentuje Učitel'ský Úřad církve všeobecně. Jindy třeba vzíti na potaz vlastní rozum a pokusiti se o jasné rozpoznání věci, nebo se otázati odborníka, který aspoň je s to dáti odpověď po zralejším uvážení.

12. Je-li posléze jisto, že nějaké tvrzení autority odporuje autoritě vyšší a jisté, t. j. autoritě věroučné, pak třeba pátrati v čem vězí *jádro omylu*, čili co má být důkazem předstírané vědecké pravdy, která se staví proti víře, a co třeba říci s hlediska vědy k tomuto předstíranému důkazu. Nepodává-li autor důkazu žádného, jest věc vyřízena. Je to jeden z nesčetných případů autoritativních tvrzení, která nejsou dokázána ani z vnitřku věci, ani z neomylnosti vnější, a která musí býti bezpodmínečně zamítnuta, protože odporují věci jisté. Kdo by chtěl činiti něco jiného, jednal by protivědecky. Na tentýž postup lze redukovati takové případy, kde důkaz při pozornějším ohledání neobstojí. Vzporuje-li důkaz svým zdáním přesvědčivosti a není-li nejmenší pochybnosti o tom, že by jeho platnost byla ohrožením dogmatu, třeba jej podrobiti rozboru tak důkladnému, až se jeho slabiny odhalí.

13. Na př. autor neb učitel vypravuje (nebo dokonce dokazuje) událost, která má vrhnouti špatné světlo na posvátné osoby nebo instituce. *Ověření záleží v tom*, že se podíváme na odborné práce o té věci a také do jiných odborných děl, jež se věci týkají. Že studujeme rozdíly a důvody různého i rozdílného výkladu, a že nahléd-

neme, je-li třeba a možno, do samých pramenů, abychom viděli, jak to bylo a proč to bylo, a zda-li se ve velké souhře jiných událostí nejeví věc podstatně v jiném světle. Že ohledáme důkaznou souvislost události s tím, co má dokázati, nebo že pátráme po důvodu, pro který se autor o důkaz pokouší. Že rozeznáme slabost osoby, jež instituci zastupuje nebo jen představuje, od účelu a struktury instituce samé, nepomíjejíce otázku, co by se asi dělo bez ní a jak si počínají instituce jiné. Že zjistíme, vyplývá-li špatný čin ze špatného učení, či zda jest naopak v subjektivním rozporu svědomí s učením dobrým. Z toho, že někdo jedná zle, neplyne přece, že by neviděl neb neuznával nic lepšího; vždyť už pohan pravil: Video meliora proboque, deteriora sequor. Podobně hříšník často věří pevně, že přestupuje platný řád, a není vždy hned pro to, aby ten platný řád už neplatil. Ten však, kdo hřeše hájí právo na hřích, postoupil v špatnosti mnohem dále: sestupuje do nížin, z nichž nelze snadno vystoupiti k světlu, protože se člověk stává kacířem.

14. Je-li to učitel sám, který utvrzuje důkaz svou dialektikou v očích posluchačových, nebudíž to považováno za víc, než právě jen za větší dialektickou zručnost. Pavel Váša napsal 5. IX. 1945 v Brněnské Národní Obrodě, že Brno oslavujíc Brněnské paladium, oslavovalo neúspěch Švédů, spojenců české emigrace v XVII. stol., a zároveň že vítalo jednoho z vůdců české emigrace v této světové válce. Spojení těchto dvou oslav prý bylo nemilým omylem. Naproti tomu Brno oslavovalo P. Marii, oslavovalo svůj úspěch, a oslavovalo svého vůdce. Nemilý omyl se stal Pavlu Vášovi. Omyl vězí v tom, že se *předpokládá* protiklad-

né spojení dvou věcí, které jsou dobře slučitelné, aspoň tak slučitelné jako Šrámek a Váša. Za to Brno vyvrácené od Švédů kdo ví, zda by nebylo zahubilo praotce Šrámkova a zda by vítalo Šrámků dnes, po třech stech letech. Ale Váša by asi pro Brno neslzel, jemu jde mnohem víc o bídnou ideologii. V platnosti zůstává princip nepohnutelný, že proti jisté pravdě neexistují žádné opravdu platné námitky. Není také vůbec třeba, abychom *pokaždé* zkoušeli, v čem tkví chyba těch, kdo popírají jakoukoli jistou náboženskou pravdu. Stačí naprosto, když zjistíme, že to neb ono tvrzení jest klamné, a nepravdivé, protože jest v jistém a bezpečném rozporu s pravdou víry. Tímto zcela záporným zjišťováním roste naše vzdělání a upevňují se jeho základy: jsou vždy s to vésti nás dobře, protože jsou pravdivy, a nejsou zaplaveny hromadami rmutu, které stěžují pohled i oku, jež bylo od přirozenosti bystré.

15. Není bez užitku zdůrazniti počátečníku ve vědě, že pro něho jest *čistě negativní ověřování podezřelého* pravidlem, od něhož se nemá odchylovati leda vyjimečně a v případech řídkých. Důvod jest netoliko ten, že se nemá dlouho zdržovati u každé maličkosti, nýbrž i ten, že by se možná zapletl do změti jiných bludů, nemaje v sobě dosti vědeckých předpokladů, které by ho jednak vedly, jednak chránily. Zejména je škodливо opravovati si jednoho autora srovnáváním s několika spisovateli jinými, o nichž není jisto, že aspoň jeden z nich jest bez vady a bez omylu. Právě tímto srovnáváním, podnikaným od toho, kdo nemá ještě jistoty vlastní, vzniká chaos nad chaos, bludy se rozmnožují a umocňují, nemožnost vybrísti ze všech se stupňuje. Mladý muž si namlouvá, že

se svých různých a pestrých theorémů zmocnil pilným studiem, t. j. mnohým čtením, zatím co za celou dobu studií získal pramálo vědomostí *jistých*.

16. Příklady tohoto zmateného postupu máme na autorech učebnic, kteří libovolně vybírají látku i theorii z knih a učebnic autorů jiných, na přednáškách docentů a profesorů, kteří snad jen tímto a ne jiným způsobem prokazují svou způsobilost k samostatné vědecké práci a vědecké svobodě, a konečně na vědeckých pracích těch mladých snaživců, kteří si shromáždili *literaturu* o svém předmětu, aby nutně utonuli v jejích bludech, jichž ještě nedovedou rozeznati. Mladý autor musí mít tolik cti, ctižádosti i poctivosti, aby si základní proposice svého díla ověřil sám a nepřijímal je podle libovolné záliby z literárního magacinu. Předsevzatá synthesisa nemůže býti rozhodčí při výběru nejistých thesů, nejisté prvky nemohou býti vítány proto, že se nám hodí do našeho krámu. Vědě nezáleží na ničem tolik, jako na objevování věcí *jistých* a na poctivém odměřování stupně pravděpodobnosti nebo nepravděpodobnosti pouhých mínění nebo vědeckých hypotéz.

17. Pro studium nespolehlivého autora, a zvláště pro jeho nové případné studium nebo vědecké použití v budoucnosti jest velmi užitečno provést negativní ověření jeho nauk přímo v jeho knize, jednak věcnými poznámkami v textu, jednak mechanickým označením textu (slov, vět nebo odstavců) kritickými znaménky; jimi se upozorňujeme pro budoucnost na věci nepochybné, pochybné nebo pochybené. Zjistíme-li ostatně - hledající pozitivní nauku - u některého autota řadu chyb základních, buď přímo z oboru autorova, nebo z jiných oborů, do nichž se autor všetečně vmě-

šuje, jest to pobídkou, nemáme-li nějaký důvod, jenž nás od něho zrazuje, abychom autora *odložili*. Nečiníme to za špatné zaujatosti, nýbrž proto, že takový autor škodí našemu vzdělání. Můžeme se k němu jednou vrátiti a snad se z něho naučiti i něčemu dobrému; ale to bude možné jen tenkrát, když si věci základní a celkovou výstavbu svého vědního oboru osvojíme správně.

Druhé pravidlo kritického studia

18. Jest různý stupeň podezřelosti v tvrzeních, i různý stupeň obav z následků nekritické víry. Tato okolnost může způsobiti, že se přestáváme lekati podezřelých knih a že naše obavy slábnou k naší škodě, protože čím méně víme sami, tím méně podezříváme, a čím jsme slabší charakterově, tím méně se strachujeme, abychom nebyli přivedeni na zcestí. Mnohý z nás je na počátku opatrný, aby nepřijímal názorů potírajících náboženství. Ale není dost opatrný, aby odmítal názory potírající přirozeně dobré myšlení. Třeba tedy stanoviti jako druhé pravidlo, že nám *musí býti podezřelé, co se zdá odporovat zdravému rozumu a dobré zkušenosti, ať životní či studijní, ať přítomné či historické*. Cokoli stojí jasně proti poznatku jakkoli jistému, jest neomylně klamné. Jest nesmyslné to, co mluví proti jakékoli zřejmé pravdě přirozené, ať jde o samozřejmost bezprostřední, či o zřejmost důkaznou. Evidence odvozená má takovou platnost jako přímá a dá se na ni převést. Kdo mluví proti ní, byť v maličkostech a skrytě, rozsévá jed bludu nebo skepse, podlamuje schopnost lidského myšlení v určitých oblastech.

19. Toto druhé pravidlo jest nadmíru bohaté a vydatné. Jde při něm o to, má-li člověk znalost prvních principů či prazásad, a umí-li včas postřehnouti, zda jeho vlastní neb cizí myšlení odpovídá těmto nejvyšším pravdám či nikoli. Umění správného usuzování z pravdivých návestí, i když nás k němu vede přirozenost a i když svět věcí nám poskytuje dokonalé kritérium pro zkoumání pravdivosti jednak premis, jednak způsobů dedukce a platnosti závěrů, není tak obecné a tak bezvýminečné, jak bychom se chtěli domnívati, nýbrž selhává někdy z nějaké příčiny i u lidí, kteří mají rozum jinak bystrý a vůli pravděpodobně dobrou a beze lsti. *Každý se může mýliti* z nedostatku pozornosti, paměti, zkušenosti a soudnosti v některém směru, třeba má paměť výbornou, zkušenost mnohostrannou, dar vnímavosti, duchapřítomnosti a pohotovosti, rozum pronikavý a mysl účelivou. Ačkoli může každý býti vinen, více nebo méně, opovážlivostí v spoléhání na náležitou připravenost k poznání v tom kterém okamžiku, zatím co je ve skutečnosti tato schopnost někdy fysicky neb morálně nedostatečná, může i člověk ctihodný a neukvapený občas nevyhověti požadavkům kritiky bez vlastní postižitelné viny a býti tak příčinou omylu objektivního, z pouhé lidské slabosti a nedokonalosti.

20. Možnost reflexe a soustředění pozoru zapovídá nicméně skepsi a dovoluje napravit chyby a přehlédnutí. *Vnitřní zkušenost* o tom, co se děje v nás samých, o způsobu, jakým poznáváme sebe, své vnitřní činy i svá přání, své city i svá oproštění, o způsobu, jakým podléháme nebo se odáváme svým žádostem, nebo jak jim odporujeme a je přemáháme, jak vládneme svými údy a smys-

ly, abychom uvedli ve skutek to, co se zrodilo v naší myšlence a v našem předsevzetí, tato nevývratná vnitřní zkušenost, umíme-li si jí býti dostatečně vědomi, napomáhá a postačuje zcela k rozpoznání bludů tak velikých a mnohým tak žádoucích, jako jest na příklad absolutní určenost lidské vůle, hmotnost psychického principu v člověku, psycho-fysický paralelismus, obcházející učení o duševní podstatě, a podobně.

21. Mnohotvárná *vnější zkušenost* života minulého i každodenního, vědeckého experimentu, který se nedopouští dedukcí fantastických, tendenčních a vůbec neoprávněných, zkušenost historie, která vždy znova potvrzuje pravdy morální i zkušenosti mimořádné a demonstruje osudné důsledky zběhnutí od toho, co se má díti podle řádu, filosofie jakožto věda o posledních příčinách věcí, vytvořená nejzdravějším rozumem z nejvyšších a všestranných zkušeností, znalosti odvozené ze sfer transcendence, pokud se projevila pozitivními zásahy a prokázala svou hodnověrnost - to vše spadá pod pojem jistoty, zahrnutý v druhém pravidle kritického studia, jistoty, která vše, co se staví proti ní, činí nejistým hned v prvním okamžiku konfrontace, aby buď dala podnět k odhalení pouhého nedorozumění a věc pochybnou přivedla na linii shody, nebo aby odkryla věc pochybnou a podezřelou až do její pravé mrzké nahoty, odpuzující svou vnitřní a zásadní nepravostí.

22. Zdánlivé potíže působí při používání druhého pravidla *otázka negativního odporu* čili nedostatku údajů. Jakmile začne někdo vytrhávati chlup z kůže a dokazovat z toho chlupu neuvěřitelnou povahu kůže a celého těla, jest podezřelý

a není mu co věřit. Ne, že by nebylo lze činiti závěry i z pouhého chlupu; ale tyto závěry nesmějí býti nepravděpodobné, čili musí býti legitimní a prokazatelné. Všichni kacíři dokazovali své nauky slovy neb větami, vytrženými z Bible. Ale ani když bereme v úvahu celé Písmo, chceme-li již mluvit o učení Písem, nemusíme míti pravdu a můžeme se krajně mýlit, neuznáváme-li veškerého pokladu ústního podání čili věroučné tradice, a mimo to autentický výklad těch, kteří v živé obecné církvi mají moc a právo i schopnost vykládati věroučné články.

23. Tam, kde se sice neříká nic zhola nepravdivého, ale kde se opovážlivě *vynechává* z pravdy tolik, kolik patří k podstatnému vyjádření skutečného stavu věcí, lze a třeba mluvit o klamu, nespravedlnosti a zkreslování pravdy. Osoby a věci jmenovité, které už nežijí, a právě tím více, že už nežijí a že se nemohu brániti účinněji, třeba posuzovati způsobem historicky-právním tak, jak je bylo třeba posuzovati za jejich života způsobem právně-společenským. Co to znamená, cítí nejlépe každý, kdo v občanské společnosti žije a požívá výhod společenského tvora. Krátce bychom mohli říci: Co nechceme, aby činili druhí, když o nás mluví a jednají, to nesmíme činiti ani my, když mluvíme a jednáme o druhých. Mrtví jsou účastni národního a obecně lidského společenství jiným způsobem nežli živí, ale jsou ho účastni také (sr Mt 22, 31 - 32!). Proto mají právo na dobrou pověst potud a tak dlouho, pokud a dokud právo nevinného a dobro obecné nevyžadují, aby se o nich řekla pravda, která jim pověst kazí, jen když jest to, co je kompromituje, jisté, a když jest potřeba vyjevení nechvalné pravdy rovněž jistá.

24. V takovém případě jest nutno, podobně jako při soudu, uvést i souvislost i okolnosti, které vinu osoby polehčují nebo snad i omlouvají. *Nelze pomíjeti mlčením to, co okrašluje charakter obžalovaného, ani to, co obzvláště vyvyšuje člověka, jež se stal slavným mezi vrstevníky a je stavěn za vzor věkům budoucím.* Vynechávati něco pravdivého může zde znamenati nespravedlnost buď vůči jednotlivci, nebo vůči lidskému pokolení a jeho vybraným, osvědčeným a vynikajícím částem a organismům. Avšak ani nemístné hájení těch, kteří byli nařčeni historií, nemůže býti promíjeno, je-li nadržováním horšímu proti lepšímu nebo omýváním mouřenínů, jejichžto černou barvu viděti jest prospěšno celku a vědeckému neb etickému poznání. Každé a jakékoli nadržování zlému nebo méně dobrému proti dobrému nebo lepšímu - to činí špatný dějepis, špatné romány historické a špatná historická dramata! - je nesporně špatnost, protože je to nevážnost k hierarchii hodnot, k právům Božím, a často i nebezpečný úklad lidskému spasení.

25. S tohoto hlediska jest i *morální diskvalita podání* uměleckého neb vědeckého platným důvodem k tomu, abychom se zřekli hlubšího studia takového výtvoru a spokojili se pouhým konstatováním, že je to věc, která svádí k zlému a není hodna pozornosti oddané a uctivé. Tato poučka nemůže býti nazvána puritánstvím. Co je nemorální, byť to byl jen způsob, jest tím samým zároveň neestetické, podle starého a dobrého pravidla, jež nebude nikdy překonáno, že není krásné, co není jsoucí, jednotné, pravdivé a dobré (ens, unum, verum, bonum). Nemusí se jednati o pravdy a zásady spekulativní, ani o věrouku mravo-

věrnou; ani nemusí jíti o autora, který vědomě a schválně chce býti svědkem. Stačí, když dílo autorovo svádí, ponouká, radí a přivádí k zlému. Jen přiměřeně silný důvod omlouvá od povinnosti vyloučiti dílo ze studia a jen ten svolává a zabezpečuje, spolu s prostředky kázně a odporu, přirozenou a nadpřirozenou pomoc Boží proti působení svodu. Jakého druhu je zlé, jehož se máme podle sil svých chrániti, na tom hrubě nezáleží. Je lhostejné, zda jde o špatnou knihu, či o noviny, časopis, divadlo, film, rozhlas, malbu, sochu, plakát, hudbu, tanec. Všecko to je totiž nebo může býti předmětem studia a všecko to může působiti neblaze netoliko na mravy, nýbrž také na přesvědčení a zaujetí, jež jest dobrých neb lehkých mravů základem a řídítkem.

26. Morální zkušenost, již jest třeba k posuzování mravního nebezpečí, zakládá se na jednom nebo více případech, vlastních nebo cizích, ano i na vývodech, plynoucích ze zkušenosti částečné nebo počátečné. Pravděpodobnost škody oprávněje a nutí k odmítání příležitostí, jež pokoušejí, kdežto morální jistota pádu nepřipouští ani omlouvajících důvodů běžné potřeby, podle onoho: Pohoršuje-li tě oko tvé neb ruka tvá neb noha tvá, vrz je od sebe (Mt 5, 29-30; 18, 8-9; Mk 9, 42-47). Ať jde o vzdělání ve vědě či v umění, *dlužno utíkati* před nástrahami ducha netoliko zpředmětněného, nýbrž i subjektivního, který činí teprve předběžný zpředmětnující krok tím, že své učení, mínění a cítění vyjadřuje prozatím jen ústy k ústům. Třeba včas opustiti mistra a učitele, který hrozí narušiti naši mysl a naše srdce nemocemi těžkými a často nehojitelnými. Takto si musí počínati člověk rozumný, a to nejen pro sebe a při svém

vlastním ohrožení, nýbž i v nebezpečí pro své svěřence, děti, přátele, klienty, spoluvěřící i všechny bližní. Není třeba a není žádoucí býti úzkostlivým v těchto záležitostech; člověka vzdělávajícího se chrání Boží milost a Prozřetelnost, pokud člověk nevchází do pokušení samochtě a pokud nepohrdá varujícím hlasem dobré zkušenosti. Možná, že někdo jiný jest otrlejší nebo statečnější; ctnost však záleží v tom, že se svého vlastního nebezpečenství vystříháme my.

27. Podle toho, co bylo právě vyloženo o druhém pravidle kritického studia, možno přikročiti k některým poznámkám, které vyplývají z tohoto výkladu jako důsledky. Jest podezřelý autor, který chce jediným hmatem *dosaditi* za některou známou a uznanou božskou tragedii obyčejný proces lidské vzpoury a za čin nejobetavější lásky nutné podstoupení trestu za úchylku od vůle kolektiva. Takovou zprávou v učebnici dějepisu starého věku nebo v malém naučném slovníku byla by na příklad věta: Ježíš Nazaretský byl žid, který se stavěl proti tradicím svého národa. Národ a nejvyšší soud židovský ho za to odsoudil k smrti, a Ježíš byl ještě s dvěma jinými zločinci ukřižován. – Lež není v tom, co se zde uvádí, nýbrž v tom, co se vypouští. Bylo by třeba říci aspoň toto: Ježíš Nazaretský byl žid, který se prokázal Mesiášem, předpovídaným starozákonními proroky. Protože se stavěl proti falešným tradicím a nadějím svého národa, byl pro výrok o své soupodstatnosti s Bohem odsouzen židovskou veleradou k smrti, vydán římskému místodržiteli a ukřižován jako zločinec; ale třetího dne vstal z mrtvých, jak byl předpověděl a jak potvrdilo mnoho věrohodných svědků.

28. Končí-li nějaký čítankový článek o Budhovi větou: Současníci velebili Budhu jako dokonalého člověka, který zasloužil, aby ho potomstvo ctilo jako boha – lze poznati z ducha předcházejících odstavců článku nebo z rázu celé čítanky, chce-li se naznačiti takovým zakončením snadný vznik víry v předky a zbožnění heroů, či zda se vnuká neinformovaným čtenářům nestydatá myšlenka na podstatnou podobnost reformátora Budhy s křesťanským Kristem a řada myšlenek s tím souvisejících. Jest podezřelý každý autor, který vyvyšuje *libovolného* zakladatele náboženství tak a tím způsobem, aby byl co nejvíce a nejnenápadněji snížen zakladatel náboženství *pravého*, přivolaný k paměti pouhým združováním představ bez dodatečného základu srovnání a s pomíjením podstatných a nebetyčných rozdílů. I regist (výtah z listiny) může býti padělkem svého druhu, na příklad když se listina ztratila; a právě tak jest padělkem každé dějepisné schema, které schválně a úmyslně zapomíná na věci nejpodstatnější a nejhlavnější. Nelze namítati, že i záznamy katolické neuvádějí vše, co může zvýšiti pověst člověka nekatolického. Tato pověst bývá obyčejně nepravá, to jest: není to sláva opravdová a trvalá, která jest odleskem a dílem slávy věčné a nepomíjející.

29. Podezřelé je učení, jež se vydává za *původní*, za získané vlastní prací a vlastním duchem, jestliže je známo, že doba k jeho nabytí byla krátká a jeho oslňující skvělost že není přirozená. Není na příklad tajemstvím, že věda dějepisná jest práce lopotná a klopotná. Ježto náš přednášeč na vysoké škole vynikal nad všechny své kolegy, kteří výtěžky svého studia čtli z folií, kdežto on vyvíjel všecko z paměti, nedalo to jednomu kri-

tickému posluchači, který chtěl vyzvědět, „jak to je,“ aby nepátral a nevypátral, že se slavný universitní profesor (jenž udivoval kde koho svou duchaplností, jízlivostí a ješitností, jakož i nespravedlivými výtkami středověkému papežství) chodí připravovat na „lekci“ do knihovny historického klubu, kde horlivě memoruje z Albertem Hauckem redigované Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, a pak tyto zkušené kaménky své výtečné paměti virtuózně rozsypává před užaslou studující mládeží jako výsledky studia vlastního a úsudku samostatného. Toto zjištění zachránilo milého posluchače před nezřízeným horováním pro velebeného učitele, i před přílišnou věrou v jeho slova. Potom už nepomáhala ani obhajoba, zkoušená od profesorských oblíbenců, že Hus proto učil Viklefovým thesím, že se s nimi dokonale ztotožnil vlastním poznáním jejich pravosti, a že jsou geniové, kteří neobjevují nové věci, nýbrž zjednávají platnost málo známých výtečníků starých dob a cizích krajin.

30. Podezřelé jest učení, které prozrazuje nápadnou shodu s tím, co jest právě veřejným *míněním novin*, čili co se opírá o horlivé studium tohoto druhu pramenů současnosti. Pravda, noviny mohou poskytnouti pramen znamenitý tomu, kdo je na nich nezávislý. Ale kdo poslechl výzvy, aby denně studoval třebaš Rudé právo, místo aby vskutku prostudoval jedno číslo tohoto práva jednou pro vždy, ten asi nikdy nenabude vědění o tom, co jest právo vůbec. Neboť denní studium Rudého práva, Práva lidu, Práva revoluce a Práva marxistického znemožňuje člověku rozebrati myšlenku, která by se vetřela při prvním shlédnutí

těchto čtyř práv v novinovém stánku, totiž myšlenku na právo bez přívlastku stranického. Každý pochopí, že nikdo nemůže uskutečniti nějaké studium, chtěl-li by denně čerstvě studovati všechny noviny, které vyjdou, i kdyby to nebyly noviny téhož směru. Člověk denně studující noviny nebude moudřejší než ten, kdo denně noviny prodává. Jsme-li svobodmilovní a chceme-li získati čas pro studium, čteme noviny jen zřídka, abychom si zachovali zdravý rozum. Kdybyste žádaly prodavačku oněch čtverých Práv, aby vám prodala jedno číslo Práva, které by nebylo ani rudé, ani lidové, ani revoluční, ani marxistické, nýbrž toliko Právo bez přívlastku, odpověděla by nepochybně po nějakém váhání, že „Právo“ – „není“. Studium, stojící pod neomezeným vlivem novinářských mlýnků nevede leda k tomu, že člověk nemůže najíti cestu k myšlení a že reprodukuje vždycky poslední noviny.

31. O zkušenost právě vylíčenou narážíme všude, kudy se pohneme. Denní mechanismus, s nímž přijímáme a vsáváme cizí mínění ať z novin, ať z rozhlasu, ať ze společnosti, přivádí lidi k barbarství a primitivismu, *k lenosti* která nehodlá provozovati už ani obyčejnou abstrakci a klasifikaci, nebo ani předpověď počasí na příští den bez potázaní úředního hlášení. V Africe prý jsou kmeny, které mají zvláštní jméno pro nohu krávy a pro nohu kobyly; které dokonce rozeznávají mezi nohou ztuhlou a nohou, která se hýbe, které však nemají zvláštního jména pro nohu vůbec, protože se ještě nikdy nestaraly o nohu vůbec. Takovými se stávají lidé, kteří nemají kdy na přemýšlení o společných jmenovatelích a kterým toto myšlení nikdo neobstará, protože noviny nechtějí nikoho

poučovati o právu vůbec, nýbrž jen o právu strany. Atributy institucí netrkají lidi k tomu, aby se zeptali jednou na instituci bez atributu; spíše je jen ponoukají, aby se nanejvýš oddávali všeobecné pochybovačnosti a nevěřili v možnost poznání pravdy.

32. Mnozí z novinářů, kteří tisíckrát mluvili o náboženství a popírali Boží jsoucnost, nevšimli si nikdy, že náboženství pochází od slova Bůh. Novinářské a noviny polykající povolání nedovoluje totiž zamysleti se pozorně a bez kvapu nad *obsahem slov*, o nichž se mluví. Zákoníky zemí nesvobodných mluvívají často o církvích a úvodníkáři také hovořívají o této „odručě“, nebo jak se vyjádřil nebožtík doktor Kareš, o těchto „hnutích“. Ký div, že lidé jsou jaksi nuceni vždy jen mluvit o církvích, vždy jen míti na zřeteli církev evangelickou (na prvním místě), církev pravoslavnou, církev israelitskou, metodistickou, starokatolickou, katolickou atd. Podniká se vše, aby se mluvilo o církvích, nikoli o Církvi. Kdykoli upozorujete toto počínání, buďte přesvědčeni, že mozky, které znají jen církve, nemají správného ponětí o církvi vůbec, o církvi obecné, o Církvi katolické, o Církvi, která jediná vyhovuje původnímu významu svého jména Kyriaké Ekklésia (Shromáždění Páně). Všimati si etymologie slov, zkoumati náplň těchto slov, vyšetřovati, jak to, co se vyskytuje v knihách a v řečech v množném čísle, odpovídá tomu, co bylo původně *v jednotném čísle*, co žije ze své podstaty vlastní a čeho věci v množném čísle jsou pouhou imitací, to je studium kritické a vede k vzácným a platným poznatkům. „Res publica“ jest věc veřejná, nepřipouští veřejné nespravedlnosti. Jest, bylo a bude mnoho států,

které se budou nazývati latinsky republikami nebo které jsou vskutku republikami v řeči venkovské; ale jen ty z nich jsou pravé republiky a pravé státy, které vyhovují dostatečně pojmu „res publica“, oné zdravé a mravné obci státní, která ještě neznala rozkladu a úplatků, piklů a intrik, umění politického a partajnického v moderním smyslu.

33. Z toho, co již bylo poznamenáno, lze pro krirické studium rozmanitých tvrzení vyvoditi jako požadavek, aby byla zkoumána *osoba mluvčího*, pisatele nebo přednašeče, a aby ne teprve z ovoce, nýbrž přímo ze stromu bylo usuzováno, zda jest dobré pěstovati v zahradě ten onen druh rostlinstva, či zda má býti vykořeněn, aby nepřekážel bylinám lepším. Jest výhodné věděti něco důkladného o tom, zda autor je vskutku vzdělán pro předmět, o němž mluví. Zda nemluví o svém předmětu proto, že mu to přináší hmotné výhody, nevyplývající z této práce. Zda věnuje mnoho času na studium, ne na pouhé čtení. Zda osvědčil či neosvědčil zájem o pravdu čistou, ne o pravdu svou a své strany. Zda se provinil nespravedlností, obzvláště vědomou, nebo takovou, že lze ji přičítati jeho svědomí přes všecku ignoranci.

34. Nelze namítati, že takové počínání obsahuje nedovolený předsudek, jelikož *odůvodněný předsudek* jest dovolen, ba dokonce jest závazný, nemluvě o tom, že jest užitečný, že nám zachraňuje drahocenný čas a že nás chrání před škodou. Není to případ horší než odůvodněné podezření. Opovážlivé podezření jest křivda; ale spravedlivé podezření opravňuje k opatřením, která nepoctívají podezřelého, ale jsou dobrá pro každého. Evangelium napomíná, abychom se měli na pozoru před nepravými proroky (Mt 7, 15). Toto

napomenutí není zbytečné, ani pominutelné. Kdo je zachovává, poslouchá božských slov; kdo jím pohrdá, pohrdá nejdůležitějšímu závěry Kristovy horské řeči. Opravdu přicházejí k nám falešní proroci v rouše ovčím, opravdu jsou uvnitř vlci draví. Poznáte je po jejich ovoci. S trní se ne-sbírají hrozny, a s bodláků se nečesají fíky. Každý strom dobrý nese ovoce dobré, proto můžeš s radostí sáhnouti po knize dobrého autora. Ale každý strom špatný nese ovoce špatné; proto jej nemusíš ani ochutnávat, aby ses nezalkl neb neotrávil. Nenamítej nic! Syn Boží praví: Nemůže strom dobrý nésti ovoce špatné, ani strom špatný nésti ovoce dobré (tt 7, 18).

35. Vedle morální kvality máme vyšetřiti i *kritičnost autorovu* neb řečníkovu. Je-li nepatrná, nemrhejte čas čtením knihy nebo posloucháním přednášky, leda bychom chtěli jíti na pomoc ubohým obětem této nekritičnosti a šlo o velmi vážnou věc. Ovšem i tak jen v předpokladu že my jsme schopni poskytnouti tuto pomoc, a že v postižených lidech není zloby. Nebojte se dáti příklad odporu odchodem z přednášky, která jest nekritická a při tom zlomyslná. Poznáme totiž někdy prázdnotu učitelovu teprve při jeho řeči.

36. Podezřelým jest však také ten, kdo napořád říká, že dnes jest něco již zastaralé a že dnešní věda již učí něco jiného. Podobně jest podezřelý, když se někdo vždycky vysmívá *starým autoritám* a místo nich staví autoritu svou, nebo autority svoje. Autoritu totiž nesmíme odmítnouti proto, že je to autorita, že zavazuje, že pochází odjinud než od nás; nýbrž jen proto, že to vskutku není žádná autorita, protože je to špatná, nebo pochybná autorita. Autorita je špatná, když nám chce vnu-

covati taková mínění, jejichž nepravdivost poznáváme nebo vytušujeme, protože proti soudnosti žádná autorita neexistuje. Autorita jest pochybná čili žádná, když nemá rozumného základu, když nám ji rozum ničím nedoporučuje, když důvody, které ji doporučují, nejsou platné, když se ukázala mylnou ve věcech, v nichž se vydávala nebo byla vydávána za rozhodující. Kde nám zkušenost a rozum nějakou určitou autoritu doporučují, tam jest rozumné tuto autoritu přijímati a jest nerozumné tuto autoritu odmítati.

37. Náš rozum není obyčejně tak omezený, aby nepoznal, že jiný má rozum bystřejší a pronikavější, a zkušenost lepší a bohatší. *Jest rozumné*, že obohacuji svůj rozum poučeními, jichž se mi dostává od rozumu druhého, lepšího a vzdělanějšího, a věřím autoritě, jejíž věrohodnost jsem ještě postačil zjistiti. Kdo odmítá před našimi zraky nějaké jiné mínění jako autoritativní, a staví nám na oči svůj vlastní názor a své vlastní učení, nepřejaté od nikoho, má právo získati náš souhlas tehdy, když cizí autoritu odmítá z příčin jasných a svůj názor vyzbrojuje důvody neodbytnými, nebo alespoň platnějšími. Jinak, odmítaje cizí autoritu, vybízím své posluchače nebo čtenáře k tomu, aby zavrhli, jakožto cizí a nikoli svou vlastní, autoritu mou.

38. *Zastaralá* pak může býti pravda tak dobře a tak velice jako *lež*, a říkáti o něčem, že jest to zastaralé, může býti někdy řeč opravdového vítěze, a jindy řeč borce, který teprve chce tímto způsobem dosíci snadno a bez námahy vítězství. Řeknu-li o klamu, bludu a omylu, že není ani dost málo původní, že nebyl vymyšlen dnes, jak se sám chvástá, nýbrž už předevcírem, že šťastným vynálezcem lži byl někdo dávno před jejími

dnešními hlasateli a že už jiní před námi blud odhalili a pokořili, porážím nepravdu daleko účinněji a příjemněji než pouhým argumentem přítomnosti. Řekne-li však někdo, že nějaká dobrá a jadrná pravda je dnes odbytá a zastaralá, třeba ho důrazně poučiti o tom, že zastaralá pravda - pokud byla vskutku věčnou pravdou - jest žalobkyní proti všem, kteří ji nechali zastarati, zvláště pak proti těm, kteří ji odmítají proto, že si jí nikdy nevšimli, že ji na konec zradili za časnou výhodu, že nedbali nejen její věčné, nýbrž i časové priority, že se obviňují nejen obyčejným zběhnutím od ní, nýbrž nestoudným a ošklivým přeběhnutím k tomu, co je zřejmě v nepravu, jestliže ona je v právu.

39. Odmítání něčeho jen z toho důvodu, že je to proti *dnešní „vědě“*, prozrazuje povážlivé tápání o vědě a vědění vůbec. Jde-li vskutku jen o dnešní vědu, která pochovala veškeru vědu minulou, bude užitečno, ptáme-li se na čas, po který bude tato dnešní věda platiti, abychom zvážili její cenu a zahájili pátrání po její platnosti dnešní a obecné. Neboť každá věc, která se chlubí svou nejnovější novostí a nemá se čím jiným chlubit, není opravdu - na to byste mohli vsadit - žádnou vědou a žádným věděním, nýbrž buď jenom zistným tlachem, nebo vysmívavým skrytým podvodem, nebo v nejlepším případě - hádáním z ruky.

40. Jest podezřelý autor, který zavrhuje každé jiné učení, ačkoli se sám vysmívá zásadně neomylnosti a ačkoli se sám ani trochu nepokouší prokázat neomylnost vlastní. Autor, který *ví na vše odpověď*, který nezná žádného tajemství, kterému není nic na světě záhadou, který ví, že se žádné zázraky nedějí, protože nikde žádných zá-

zraků nepotřebuje, je více než podezřelý. Jest podezřelé každé učení, které zbožňuje toliko vědy exaktní, a v nich ovšem právě to, co vůbec není exaktní. Podezřelé jest učení, které se jen a jen opírá o autority, jež si získaly pověst.

41. *Pověst* možno získati také prostředky nekalými („pověstný“), a mnoho pověstných nauk bylo opuštěno všemi lidmi, aby bylo nahrazeno novými pověstnými naukami. Ani takový slavný editor jako Dimmler nedává záruk, že neužije poznámky jízlivé a nevědecké, a opře-li se Vondruška právě o takovou poznámku Dimmlerovou, neuchrání se výtky, že jest autor krajně nekritický. Šimák byl kritický, když odmítal název temna pro dobu, která zplodila Dobnera, nebo když odpovídal zdrženlivě udivenému venkovskému učiteli na místopisnou otázku, zatím co nekritický učitel soudil, že universitní profesor má míti odpověď na všechno, tak jako ji má na vše učitel v provincii. Šimák byl naproti tomu dost nekritický v okamžiku, kdy se domníval, že velební páni, kteří se dávají na studium dějin, musí věřiti ve všem Janu Křtiteli Votkovi, nebo když se domníval, že znalost moderní filosofie jest lepší pomůckou dějezpytného snažení, než ta zaostalá filosofie scholastická. V českém národě jest kult špatných autorit tak rozšířen a tak pěstován, že to vzbuzuje někdy v cizině podiv. Horší však jest, že národ s tak malým počtem analfabetů má tak málo samostatných, t. j. kritických myslitelů, a proto tak málo různých názvů hlavních náměstí a ulic po českých městech.

42. Není téměř (krom katolické theologie) v české vědecké literatuře knihy, která by neobsahovala nějaký důkladný blud. Ba možno říci, že se jich

většina hemží zjevnými nebo skrytými útoky na nejzákladnější pravdy. Česká vědecká literatura jest tudíž apriorně podezřelá: třeba ji čísti s tušením, že jsou v ní bludy, a toto tušení – ku podivu – téměř nikdy nezklame. Ať se rozčilují ti, na něž se to nevztahuje; vyjimka potvrzuje pravidlo! Mnohých se netýká tato poznámka jen proto, že jejich útoky proti pravdě nejsou podávány v literatuře vědecké, nýbrž nevědecké nebo umělecké(!). Čest těch, kdo tvoří vyjimky, vynikne tehdy, když jejich čtenáři budou jejich vývody kontrolovati a když se tímto ověřováním jejich výkladů zjistí solidnost jejich vědy. Kritické studium (negativní ověřování podezřelého) není tudíž mařením času už proto, že je to dobrá a vysoce důležitá služba společnosti. Nejsou všichni universitní profesori stejně poctiví, ani stejně způsobilí, a jest vinou posluchačů nekritických, že jsou všichni tito učitelé *stejně váženi*. Kdyby se jejich vědecká tvrzení více ověřovala, byli by nuceni býti přesnější a opatrnější, a ti z nich, kteří by byli nejpoctivější, byli by také nejslavnější. Vpravdě však bývají nejvíce velebeni právě ti, na jejichž učení se přísahá bez kritiky, a jiní jsou odstrkáváni, poněvadž toho méně namluví než jejich všecko vědoucí kolegové. Mnozí si na to soukromně i stěžují, jako si na př. Friedrich stěžoval na Šustu a jiné krasořečníky v historické vědě.

Třetí pravidlo kritického studia.

43. Třetí pravidlo o tom, jak máme čísti autorů a poslouchati přednášky beze škod a s užitkem, jest toto: *Není podezřelé učení, které nebudí zvlášť-*

ní pochybnosti a jest podáváno lidmi pravé víry, zdravého rozumu, příslušného vzdělání a neporušené pověsti. Takové učení jest obyčejně ověřováno samými učiteli, kteří je podávají tak, aby mu čtenář a posluchač nemohli odepřítí svého souhlasu. Avšak ani v případě, že učitel přednáší svou nauku bez zvláštních důkazů, není nesnadné poznati, že je to věda pravá, netoliko po tom, že ji přednáší člověk moudrý a spolehlivý, nýbrž také proto, že není možné, aby si prvky a součástky nějakého učení neodporovaly, kdyby nebyly vnitřně pravdivé. Charakter přednášejícího jest ostatně důvodem, pro který nelze říci, že by víra, dávaná jeho slovům, byla nerozumná a pošetilá. Jest to víra dobrá, protože jest založena na zkušenosti; vždy se vyskytují čas od času učitelé ctihodní, kteří si napřed zaslouží té víry a důvěry, kterou jsou pak zahrnováni od těch, kdo se dávají poučovati.

44. *Věřitelnost věcí, přednášených učiteli, musí býti prokázána; ale pak jest bezpečným základem učení, a víra v takové učení jest víra důstojná a plodná. Takové učitele nelze směřovati s těmi, kteří si na počátku dobyli své pověsti demagogií. Mezi učitele ctihodné mohou náležeti nejenom lidé věřící, nýbrž i takoví, kteří neměli ještě štěstí dojíti k držení pravé víry, ale kteří vynikají bezelstností přirozenou a žádostí pravdy. Adept vědy, který božského daru víry nikdy neměl, vystačí naprosto s druhým pravidlem i k tomu, aby byl disponován pro chvíli, kdy ho bude zváti milost Boží, aby uvěřil Božímu zjevení a podřídil svůj život tomuto novému poznání. Kdyby je však přestupoval, kdyby vůlí zbraňoval správnému postřehu božských věcí, nikdy by nenalezl sílu, aby*

i po plném seznání nejvyšší pravdy uchopil nabízenou mu milost živé víry. Žízeň po pravdě jest jedinou zárukou, že člověk hledající Boha najde netoliko stopy Božího působení, nýbrž i jeho pravou tvář, která osvětluje a naplňuje blažeností ty, kdo se uctívě a s posvátnou bázní přibližují.

45. Pravidlo shody, jež jsme tuto položili na třetím místě, ovšem předpokládá, že ten, kdo pěstuje studium kritické, *zná dosti věcí* pevných a neodvolatelných, kterým třeba stavěti tváří v tvář věci nové, více nebo méně pochybné, aby se zjisťtlo, zda tyto nové věci souhlasí se starými, či zda s nimi nesouhlasí a zda mají býti odvrženy. Křesťan, jenž opustil obecnou školu a začne studovati, zná nejen apoštolské vyznání víry i smysl jednotlivých jeho článků: on zná i desatero a jeho podrobný obsah, a častějším poučováním o křesťanské nauce doma, v kostele a ve škole získával nové a nové poznatky, které nejen potvrzovaly a utvrzovaly, co již věděl, nýbrž i rozšiřovaly jeho vědění teoretické i praktické, věroučné i mravoučné. *Toto vědění třeba zdokonalovati* i v době studií; ano právě v této době, která strojí toliké úklady neosvědčené ještě víře dětské duše, jest potřebí rozmnožovati znalost křesťanského učení i důkazů jeho pravosti. Student, který přestal choditi na kázání a nečte soustavně knihy, jednající o katolickém náboženství, brzy zabředne do náboženské lhostejnosti, a vše, co uslyší nebo bude čísti proti náboženství, bude mu připadati jako hodnověrné, ba jako veliký a pravdivý objev, který v něm bude vzbuzovati stud nad tím, že dotud slepě věřil tomu, co mu říkali v rodině, nebo ve škole v hodinách náboženství.

46. Prikazuje-li Církev náboženskou výchovu

mládeže netoliko v školách obecných, nýbrž i středních a vysokých (kán. 1373, 1381), neděje se to z přepychu, nýbrž z potřeby. Čím vzdálenější jest předmět studia od výuky náboženské, tím více má studující znáti pohled náboženský na všechny věci; nejenom bohosloví, nýbrž i filosofie, tato pak zvláště jako strážkyně zdravého myšlení a úsudku, jako přirozený základ, na němž theologie buduje a jejíž předpokládá, musí býti alespoň v nejhlavnějších rysech a poučkách známy mladým snaživcům vědy neb umění, už z toho důvodu, že se bez řádné filosofie nedojde v žádné vědě k výsledkům znamenajícím opravdový pokrok, nebo že se bez ní zabíhá ve vědě neustále do oblastí, pro něž není ta která věda příslušná. Nemůže v nich způsobiti leda zlo, nehledě ani k tomu, že se sama snižuje, vydávajíc něco za jisté, co je zcela jistě nepravdivé. Studium náboženství mělo by býti tudíž souběžné s každým jiným studiem, aby *ko-*
rektiv pochybných tvrzení byl vždy a stále po ruce. Není-li to vždycky možné, měl by býti na dosah aspoň stručný katalog náboženských a filosofických pravd, a právě takový seznam i náboženských a filosofických bludů poslední doby, aby studující měl snadnou příležitost k nahlédnutí i porovnání, i aby si tímto způsobem vštípil katolické zásady v mysl a ony aby přešly takřka v jeho krev a cit.

47. Za tím účelem otiskujeme v *Přílohách* k tomuto pojednání seznam hlavních vět křesťanské filosofie i katolického učení, i seznam bludů, jež uveřejnili a prohlásili dva velicí papežové poslední doby, Pius IX. a Pius X. O užívání těchto seznamů při kritickém studiu nutno ovšem říci několik důležitých slov.

48. Nebudu skrývati, že zmíněné Seznamy představují pro začátečníka, který nestudoval ani teologii, ani řádnou filosofii, ořechy tvrdé, na které je dost těžko najít pořádný louskač. Poměrně nejlehčí bude Příloha B; ani Příloha C a D nebudou příliš nesrozumitelné tomu, kdo se aspoň skrovně vzdělával v křesťanském náboženství podle běžných metod. Příloha A však bude *zpočátku* nesrozumitelná mnohému, ale ani ta mu nemusí zůstat na dlouho neproniknutelným tajemstvím. Něčemu tedy v řečených Seznamech lze porozumět ihned, bez zvláštní cizí pomoci. K něčemu arci bude potřebí knižního komentáře, nebo příruček, které se zabývají věcí soustavně a pochopitelně. Někdy nebude možno opatřit si takový komentář s takovou příručkou, ale bude možno otázet se na věc kněze učeného, nebo takového kněžského praktika, který nám poradí knihu nebo odborníka.

49. Così obtížného jest ovšem v těchto návrzích a schemech. Nelze především otiskovati na tomto místě knihy, protože píšeme jen stručný traktát. Obtíže však nejsou nikterak větší než se vyskytují při každé práci vážné a solidní. S oněmi tuhými látkami učebnými, jakým říkáme these, které vyjadřují v nejúsečnější formuli obsah mnohostránkových studií, nemusíme se přece obírat rychle a za sebou, nýbrž jen *příležitostně*, tak jak nám k tomu zavdává podnět četba nebo poslouchání přednášek. To jest jedna dobrá útěcha, která nás může zbaviti strachu z práce, o níž by se nám zdálo, že ji nemůžeme zvládnouti. Tolik zajisté pochopíme na první ráz, že se jedná jen o tu nebo onu větu v našich Seznamech, a o jiné že se zatím nejedná. S tou jednou větou se trochu pohmožditi, i kdybychom hned naponejprv nepronikli

úplný její smysl, bude státí za to: nebude to nad naše síly, ani si to nevyžádá času neúměrně mnoho. Potěšitelné při tom bude, že podruhé tomu porozumíme lépe nebo plně, a že už na základě tohoto poznání budeme lehce objevovati přehmaty proti pravdě, což bude skutečná objevitelská radost z práce.

50. Další útěcha jest, že každá dobře přisvojená pravda ulehčuje studium a poznávání *dalších* základních pravd o věcech; takže se obtíže budou čím dál více scvrkati na jednu, která už vlastně není obtíží. Lidský rozum touží po činnosti, vyhověti mu je přirozeným požadavkem života duchovního. Právě obtížné studium vychovává člověka k lepší osobnosti a k tomu, aby nepodlehla zlu, které se jmenuje veřejné mínění nebo falešná autorita. Rychle nabyté vědomosti jsou obyčejně málo cenné, protože nejsou příliš pevně založené, zakořeněné a hluboké, a zpravidla už proto, že nejsou trvalé. Máme-li se podle dobrých národních přísloví učití tak dlouho, jak dlouho jsme živi, ať uzná každý, že se zvláště mladý člověk má učití mnoho a perně, aby se v stáří mohl doučiti snáze.

51. Konečně možno přiznati a připustiti: Jsou obtíže v soukromém studiu, zejména v takovém, jaké navrhujeme a za jaké se přimlouváme v této knížce. Mnoho lidí si je ušetří; ale mnoho z nich to pak také projevuje v celém životě, a neškodí-li jim to v obchodě, škodí to jejich mravu. Studium, řekli jsme na počátku, je snažení *úsilné a namahavé*. Studium je snaha, a snaha bez horlivosti nestojí za mnoho. Pokud se týče studia věd a umění, studia pravidel života a životních hledisek, studium horlivé, úsilné a namahavé bude korunováno věděním čistým a trvalým, a svědomím klidným.

52. Pravidla, jež jsme se pokusili stanoviti pro kritické studium mládeže i lidí dospělých, mohla by ovšem býti vypracována bedlivěji a podrobněji; ale ta, jež zde podáváme, *jsou dostačující*, kdežto obšírnější by spíše mátlá než prospívala. Bylo lze na příklad promluvit zevrubněji o širí dějepisného schematu. Kterak se řídí důležitostí věci nebo známostí faktu; výběrem osob, jimž jest adresováno; snahou o úsporu místa, kterého jest málo, nebo nutností umístění zpráv a údajů co nejpočetnějších. Schema či obrýs nemá zajisté to, co jest jasné, činiti temným, co je zřetelné, činiti záhadným, co je známé, činiti neznámým. Ale autor se prozrazuje právě tam, kde nechce, jeho úmysl nekalý ho činí podezřelým rychleji a důsledněji než jeho případná neschopnost uhodnouti, co nutno říci a čeho třeba nedbati. Na druhé straně nic není třeba tak velice a užitečně zdůrazňovati jako pozornost k jednotlivostem, kterým se máme učit a u nichž ovšem máme především zjistiti jejich věřitelnost. Taková pozornost, zvláště když se v ní cvičíme od počátku, jest více platna než mnoho pravidel kritiky a mnoho pozitivních znalostí před kritikou. Na dříve uvedeném příkladu o Budhovi jest postřehnutí záměru autorova, přiblížiti Budhu ke Kristu třeba Renanovu, skoro užitečnější, než znáti všechny slabiny učení Budhova, a právě tak užitečné jest povšimnouti si hned v prvním letu četby, že *býti* Bohem (jako jest Bohem Kristus), jest nekonečně více než býti (neprávem) *pokládán* za Boha, čili býti bohem, za jakého pokládali Budhu někteří ubozí lidé.

53. Poctivý křesťan ví příliš mnoho, aby s tím

nevystačil skoro na vše, pokud jest pozorný. Nemusí věděti nic o Budhovi, leda že byl zakladatel náboženství, které žádného Boha nectí, aby měl plnou jistotu o tom, že milý Budha nebyl o mnoho dokonalejší člověk než osvícení despota a diktátoři Traján, Mark Aurel nebo Diokletián. Ví totiž z dobře ověřeného starožidovského zjevení cosi o pádu prarodičů a jeho dědičných následcích, které ostatně denně zakouší na sobě i na bližních. Proč by měl věriti takovým mágům, jako je ten neb onen tuctový spisovatel, více než Mojžíšovi neb autoru Knih Královských, a proč by se měl více obdivovati bezbožnému a bohaprázdnému náboženství Budhovu než mnohobožnému náboženství Diokletianovu, nebo konečně tomu náboženství, které povyšuje za Boha nejen Budhu, nýbrž i každého člověka, ba i každý kámen? Jen se nebáti a *provozovati statečně kritiku*: pak jest i obyčejný křesťan bez obzvláštní námahy vítězem!

54. Nedávejme se nikterak ohromiti poznatkem, že těch, kteří vykládají věci proti katolickému učení, jest veliký počet, kdežto zastánců katolické pravdy málo. I kdyby číslo protikatolických borců ve všech možných oborech vědních bylo nekonečně veliké, nic na tom nezáleží. Více musíme věriti sobě, máme-li zdravé oči a hledíme-li na něco z patřičné blízkosti, než milionu těch, kteří mají oči neduživé a viděli cosi v mlze. Pripusťme také, že někteří lidé, a *není jich málo*, svědčí o věcech, jež ani neviděli, ani neslyšeli. Pravda, je to skličující pocit, že mnoho lidí chápe něco úplně jinak, než my jsme zvyklí chápati; avšak právě tak je zase občerstvující vědomí, že my jako málokterí jsme v držení toho pravého, zatím co

se ostatní potácejí v samých omylech. Pocit jednoty není méně opojný u skutečného hrdiny, než jest pocit *mnohosti* u duchů zbabělých. Ti všichni se musí vzdáliti před slovem Páně, a jsou ještě rádi, když se jim dovolí vejíti do vepřů a potrestati škodou lakomého hospodáře (Mk 5, 9-15; Lk 8, 30-33). Heslo „Je nás mnoho“ nesmí tedy nikoho zstrašiti; rozhodující jest, máme-li více příčiny spoléhati na pravdivost svého přesvědčení než mají naši protivníci příčin spoléhati na svůj podvod.

55. Pro zachování kritického poměru ke každému heslu a ke každé proposici může býti jenom vítáno každé *zjednodušení* kritických pravidel studia a vědeckého utkávání. Můžeme vyjíti vstříc tomuto požadavku tím, že dříve vytčená pravidla o srovnávání uvedeme na jedno jediné: pravidlo o sporu nebo shodě, o disonanci nebo konkordanci s tím, co známe jako jisté, ať pochází naše vědomost z toho, či onoho pramene. Vrátime-li se k našim třem pravidlům, představuje pravidlo věroučné (dogmatické) a pravidlo zkušenostní (logicko-empirické) prostředek k zjištění disonance, kdežto pravidlo synomologické (o tom, že věc dobře zapadá) prostředek ke konstatování konkordance. Je zřejmé, že buď zvítězí konstatování shody, a pak jest náš poměr k zjišťovanému tvrzení kladný, nebo zvítězí konstatování neshody, a pak je naše stanovisko k předkládanému názoru záporné. Jak vidno, nerozhoduje tu žádná pověra, ani žádná libovůle, žádná soukromá sympatie, nýbrž jen záliba v pravdě. Nikdo ať neříká, že totéž říká také druhá strana. Když se mnoho lidí mylí nebo lže, někteří mluví pravdu. A je-li někdo na pochybách, s kým má souhlasiti a od koho se má odvrátiti, je zřejmé, že tuto otázku může

rozřešiti jenom předmětná *patrnost*, přímá a bezprostřední, nebo odvozená a budující na přímé. Vášně pro pravdu jest tudíž dostatečně chladná vášně; opírá se jen o skutečnost a nic jiného. Ale je-li takto opřena, je-li již v držení pravdy, pak jest zároveň vroucí a horoucí, nesmiřitelná a neukrotitelná. A není-li ještě taková, není to její nejvyšší chlouba.

56. Příklady nestranného posuzování a povlovného zkoumání podezřelých tvrzení nebývají v literatuře příliš časté. Komu by se chtělo hmoždit s takovými knihami, jež jich obsahují nejvíc, když někdy už jediná stránka dává tolik práce a roboty, chceme-li ji ověřiti krok za krokem, že z toho povstává celé nové dílo. Jest sice stará a dobrá vědecká zásada: *Quod gratis asseritur, gratis et negatur* (Co se lacino tvrdí, to se lacino zamítne). Ale někdo dovede tvrditi něco tak svůdně a vtipně, že mu věří velké stádo lidí, dokud se nenajde člověk, který taková laciná tvrzení vyvrátí z kořene. Někteří milovníci lži říkají potom: Neměl jsem kdy to číst, ale myslím, že tu bylo vyplýtváno mnoho energie nadarmo. Mohlo se to věnovat na něco užitečnějšího. - A jiní nařikají, že byly oloupeni, celkem nespravedlivě, o krásnou pohádku, na níž už vybudovali své štěstí; a to že je veliké dárebačství. Lidé tedy, i když jsou uštědčeni, nechtí přijímati pravdu, tak jak jest.

57. Napsal jsem knížku K svobodě bádání a K přesnosti myšlení. Probral jsem názory, týkající se národního programu a poslání v minulosti i v budoucnosti, a vážil jsem je na vážkách vážné kritiky. Pojednal jsem o četných jiných vědeckých šlágrech a líbivých heslech a vynasnažil jsem stanoviti *dobré metody* při vědeckém rozboru

každého podezřelého učení. Ale není mnohem pohodlnější pro kandidáta doktorátu nebo učitelství, aby věřil slepě svému profesorovi a naučil se ke zkoušce tomu, co pan profesor myslí a má rád, co nedá mnoho učení a plahočení a co se tak snadno umí? Který idealista by se snažil o porozumění a definitivní poznání, když boj s běžícími a zvláště nejnovějšími pověrami je tak nevýnosný, že by bylo hotovým bláznovstvím žádati, aby někdo s pověrou obětoval i svou osobní vědeckou dráhu?

§ 8. Modernistické učení o *dvoji pravdě*, jež bylo Církví zavrženo, má přece stále hojně přívržence, a dovede tak dobře vynést špatného a zrádného věřícího z praktické nesnáze: jako příslušník Církve nepopírá její články, jako učedník vědeckého cechu má mínění jiné. A což teprve zásada, že pravda kusá a zkomolená zůstává pořád pravdou a že ji nelze nazvat lží? Tyto nezpůsoby není arci možno vyhladiti ze světa, ale proto ať se dobří neznepokojují! Svět ctí jako světce ty, kteří prý umřeli za svou pravdu, kteří prý dovedli býti skutečnými hrdiny, i když pozdější generace o obsah této pravdy nestojí. Takovými hrdiny však jest většina lidstva. Jak málo jest těch, kteří by chtěli položit život za slova Boží, ne za svá! - Skoro právě tak málo jest těch, kdo by si chtěli ověřovati to, čemu se učí a co se hlásá kolem, a kdo by nevstřebávali a nevsakovali do sebe špínu lidských padělků toho převzácného vína evangelia, který Pán zachoval věrným lidem naposled!

ČTYŘI PŘÍLOHY

obsahující seznam hlavních vět křesťanské filosofie i katolického učení (A, B), a seznam bludů, jež uveřejnili a prohlásili dva velcí papežové poslední doby, Pius IX. a Pius X. (C, D).

Příloha A)

24 *thesí, tak zvaná Pronuntiata maiora S. Thomae*, jež byly schváleny Posvátnou Kongregací Studií ve smyslu Motu Proprio Pia X. ze dne 29. června 1914 (viz A. A. S. VI, 383n.) a jimž třeba učiniti na všech církevních školách filosofických podle kánonu 1366, § 2 C. I. C.

Ontologie.

I. Mohoucnost (potence) a kon čili akt roztrídí veškero *jsoucno* tak, že všechno, co jest, jest buď čirý kon, nebo se nezbytně skládá z mohoucnosti a konu jakožto prvních vnitřně ustavujících prvků či principů.

II. *Kon*, jakožto dokonalost, není omezován leč mohoucností, jež je schopnost zdokonalení. Pročež v řádu, v němž jest kon čirý, neexistuje tento kon leč neobmezený a jediný. Kde však jest kon omezen a znásoben, vchází s mohoucností v opravdové složení.

III. Proto v naprostém způsobu bytí, jež jest bytí samo, trvá jediný Bůh, jediný On jest zcela jednoduchý. Všecky ostatní věci, které mají v bytí

účast, mají přirozenost, kterou jest bytí omezeno, a záleží z bytnosti a *jsoucnosti*, jakožto věcně rozlišných, jsoucno ustavujících prvků.

IV. Výraz bytost, jež se odvozuje od bytí, neplatí o Bohu a o tvorech ani zcela jednoznačně, ani zcela rozdílně, nýbrž *obdobně*; to jest, jak obdobou přivlastnění, tak obdobu poměrnosti.

V. Mimo to, co už bylo řečeno, jest v každé stvořené věci další složení: totiž věcné složení z *podmětu* či *nositele*, mohoucího existovati samostatně, a z tvarů, jež jsou přidány toliko druhotně, to jest případností čili akcidencí. Toto složení by nebylo srozumitelné, kdyby jsoucnost nepřistupovala k bytnosti věcně rozdílné.

VI. Krom případností naprostých jsou také *případnosti vztažné*, vyjadřující vztah k nějaké věci. Ačkoli totiž „vztah k něčemu“ neznamená podle vlastního významu něco, co je v něčem jako v podmětu, má přece svou příčinu *ve* věcech, a tudíž má skutečné bytí, které jest od podmětu rozdílné.

VII. *Duchový tvor* jest ve své bytnosti zcela jednoduchý. Ale přes to jest v něm dvojí složení: bytnosti s bytím (se jsoucností), a podstaty s případnostmi.

Kosmologie.

VIII. *Stvoření tělesné* jest naproti tomu už co do samé bytnosti složeno z mohoucnosti a konu; tato mohoucnost a tento kon se v řádu bytnosti označují výrazy „látka“ (materia) a „tvar“ (forma).

IX. „Žádná z *těchto součástí* neexistuje sama o sobě; žádná z obou není sama o sobě ani vytvářena, ani rušena, a žádná z obou nedochází

jakéhokoliv přísudku, leč pokud jest podstatným principem.

X. Ač rozložení na *integrující části* patří k tělesné přirozenosti, přece neznamená podstata tělesa totéž co jeho rozložitost. Podstata totiž jest svou povahou neměnitelná; ne v smyslu nedělitelného bodu, nýbrž na způsob toho, co nespadá pod řád rozměrnosti. Kolikost však, která udílí podstatě rozsažitost, liší se věcně od podstaty a jest opravdovou případností.

XI. Látka určená kolikostí jest důvod rozlišení jedinců (*princip individuae*). To jest: látka určená kolikostí působí, že se číselně od sebe liší jedinci téhož druhu přirozenosti – což není možné u bytostí, jež jsou pouzí duchové.

XII. Tatáž kolikost působí, že tělo zaujímá *místo v prostoru* svými rozměry čili opisně. Tímto způsobem nemůže býti tělo přítomno najednou na více než na jednom toliko místě, i kdyby se jednalo o zázrak.

Biologie a psychologie.

XIII. Tělesa se dělí na *dvě skupiny*: živoucí a neživotná. Aby se u živých nalezala v témž podmětě (nositeli) část působící pohyb, i část, která se sama hýbe, k tomu podstatný tvar, zvaný duše, vyžaduje ústrojného rozdělení hmoty čili části různého složení.

XV. Duše působící růst i duše působící čítí, čili duše *vegetativní i sensitivní*, neexistují ani nepovstávají samy o sobě, nýbrž jsou toliko jako princip, kterým živoucí věc jest a žije. Ježto pak jsou obě zcela závislé na látce, podléhají nahodile porušení, jakmile přichází k porušení celá složená podstata.

XV. Naproti tomu je schopna existovati sama o sobě *duše lidská*, která jakmile může býti sdělena hmotnému podkladu, dostatečně připravenému, bývá stvořena od Boha, a jest svou přirozeností neporušitelná a nesmrtelná.

XVI. Táž *rozumná duše* je spojena s tělem tím způsobem, že jest jeho jediným podstatným tvarem. On dává člověku vše, i to, že jest člověkem, i to, že jest živočichem, živou bytostí, tělem, podstatou a jsoucnem. Dává tedy duše člověku všechny bytnostné stupně dokonalosti, a nad to sděluje tělu vlastní kon bytí, jímž sama jest.

XVII. Obojí *mohutnosti v člověku*, ústrojné i nadústrojné, plynou z lidské duše jako přirozený následek: prvé, k nimž náležejí smysly, mají za podmět či nositele složenou podstatu, druhé samojedinou duši. Rozum jest tudíž mohutnost vnitřně nezávislá na ústrojí.

XVIII. *Schopnost rozuměti* jest nutný následek nehmotného bytí do té míry, že stupně rozumnosti odpovídají stupňům vzdalování od hmoty. Co do rozsahu jest předmětem rozumového poznání obecně každé jsoucno; vlastní však předmět lidského rozumu v přítomném stavu jednoty duše s tělem jsou bytnosti odtažené od hmotných podmínek.

XIX. Svoje poznání čerpáme tudíž z věcí, postižených smysly. Ježto však věc, vnímatelná smysly, není bezprostředně přístupna poznání rozumovému, třeba kromě rozumu formálně poznávajícího připustiti v duši činnou schopnost, která ze smyslových obrazů věcí *odtahuje obrazce* rozumové.

XX. Těmito rozumovými obrazci věcí poznáváme přímo bytnosti všeobecné. Věci jednotlivé

poznáváme jednak smysly, jednak rozumem, pokud se obrací k obrazům smyslovým (představám). K poznání věcí duchových se povznášíme *obdobou čili analogií*.

XXI. Za rozumem, nikoli naopak, *následuje vůle*, která nutně žádá to, co se jí představuje jako dobro ukojující žádost po všech stránkách; ale mezi dobré, které se jí představují jako žádoucí soudem změnítelem, vyvoluje si svobodně. Volba následuje tudíž posledního soudu praktického; to však, že tento soud jest poslední, jest působeno vůlí.

Theodicea.

XXIII. Že *jest Bůh*, nepoznáváme ani bezprostředním viděním (intuicí), ani nedokazujeme důvody předzkušnostními (apriorně); ale ovšem důvody vzatými ze zkušenosti (aposteriorně), totiž z toho, co bylo učiněno, usuzující z účinků na příčinu. Z pohybu věcí, které nemohou býti dostatečným důvodem svého pohybu, usuzujeme na První nepohnutelný Princip každého pohybu. Z dějů kosmických těles, způsobovaných příčinami navzájem sobě podřízenými, usuzujeme na První příčinu, která nemá žádné jiné příčiny. Z věcí porušitelných, které nemají v sobě více důvodu k bytí než k nebytí, usuzujeme na Bytí naprosto nezbytné. Z věcí, které podle stupně větší neb menší dokonalosti jsou, žijí a poznávají, usuzujeme na Toho, který poznává, žije a jest svrchovaně. Posléze z ladného složení vesmíru usuzujeme na Rozum, který vše uspořádal, zařídil a přivádí k cíli.

XXIII. *Boží bytnost* tím, že jest totožná s konkrétní skutečností čírého bytí, čili tím, že jest bytí samo (a tudíž nemůže neexistovati), předkládá se

nám dobře ustavena v své povaze jaksi bytoslovné. Tím nám také podává důvod své nekonečné dokonalosti.

XXIV. Samou čírostí svého bytí jest tedy Bůh oddělen a odlišen ode všech konečných věcí. Z toho plyne předně, že *svět* nemůže pocházeti od Boha jinak než stvořením; že tvůrčí moc, která prvně a sama o sobě dosahuje jsoucna, nemůže býti sdělena žádné konečné přirozenosti ani zázrakem; že posléze žádná stvořená příčina nemůže míti vlivu na bytí jakéhokoli účinku, leč skrze pohyb, přijatý od Příčiny Prvé.

Příloha B)

Tridentsko - Vatikánské vyznání víry, předepsané Piem IV. a Piem X.

(srv. Kán. 1406.)

1. Já, N. N., pevně věřím a vyznávám všechno, vůbec i zvlášť, co jest obsaženo ve vyznání víry, jehož užívá svatá církev římská, totiž:

Věřím v jednoho Boha, *Otce* všemohoucího, *Stvořitele* nebe i země, všech věcí viditelných i neviditelných.

2. I v jediného Pána Ježíše Krista, *Syna* Božího *Jednorozeného* a z *Otce* zrozeného před všemi věky: Boha z Boha, Světlo ze Světla, Boha pravého z Boha pravého; zrozeného, nikoli učiněného, s *Otcem* soupodstatného, skrze něhož jsou učiněny všechny věci. Ten za nás lidi a pro naše spasení sestoupil s nebe, působením *Ducha* svatého se vtělil z *Marie* Panny, a stal se člověkem. Byl

těž pro nás ukřižován, trpěv pod Pontiem Pilátem, i pohřben jest. Třetího dne však vstal z mrtvých podle Písem. Vstoupil také na nebesa, sedí na pravici Otcově, a opět slavně přijde, soudit živých i mrtvých, a království jeho nebude konce.

3. I *Ducha* Svatého, Pána a Oživovatele, který vychází z Otce i Syna, jemuž spolu s Otcem i Synem vzdává se stejná božská sláva a čest, jenž mluvil skrze proroky. I v jednu, svatou, katolickou a apoštolskou *Církev*.

Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchů, a očekávám vzkříšení mrtvých i život budoucího věku. Amen.

4. Apoštolská a církevní *podání*, jakož i veškeré řády a ustanovení této církve naprosto uznávám a ze srdce přijímám. Uznávám také *Písmo* svaté podle smyslu, jež zachovávala a zachovává svatá matka *Církev*, které přísluší rozhodovati o pravém smyslu a výkladu svatých Písem, a nikdy ho nepřijmu a nebudu vykládati jinak leč podle jednomyslného souhlasu Otců.

5. Taktéž vyznávám, že jest v pravdě a ve vlastním smyslu sedm *svátostí* Nového zákona, ustanovených od našeho Pána, Ježíše Krista, a že tyto svátosti jsou potřebné k spáse lidského pokolení, ač ne všechny každému bez rozdílu, totiž: křest, biřmování, Svátost oltářní, pokání, poslední pomazání, svěcení kněžstva a stav manželský. Že se v těchto svátostech uděluje Boží milost, a že křest, biřmování a svěcení kněžstva nelze přijmouti bez svatokrádeže leč jen jedenkrát.

Přijímám také a mám za pravé *obřady* při slavném přisluhování jmenovanými svátostmi, pokud jsou od církve přijaty a potvrzeny.

6. Přijímám ochotně, co bylo vůbec a v jednot-

livostech ustanoveno a prohlášeno na posvátném sněmu Tridentském o *hříchu* prvotním a ospravedlnění. Podobně vyznávám, že se ve *mši* svaté obětuje Bohu pravá, vlastní a smírná oběť za živé i za mrtvé, a že je v nejsvětější Svátosti oltární právě, skutečně a podstatně přítomno tělo a krev s duší a božstvím Pána našeho, Ježíše Krista. Že se v této svátosti děje to, co katolická církev nazývá přepodstatněním, totiž proměna celé podstaty chleba v Tělo a celé podstaty vína v Krev, a že pod kteroukoli způsobou, buď chleba nebo vína, jest Kristus celý a nerozdělený, a přijímá se svátost pravá.

7. Pevně věřím, že jest *očistec* a že duším v očistci prospívají modlitby věřících. Podobně, že *svaté*, kteří s Kristem kralují, máme ctíti a vzývati, že oni se za nás u Boha přimlouvají, i že ostatky jejich sluší míti v uctivosti.

Pevně vyznávám, že jest dovoleno míti a podržeti *obrazy* Krista Pána, jakož i jeho neposkvrněné Rodičky a jiných svatých, že se tyto obrazy mají chovati v náležitě vážnosti a úctě.

Uznávám také, že Kristus Pán zůstavil své církvi pravomoc udělovati *odpustky*, a že jejich užívání velmi prospívá křesťanskému lidu.

8. Svatou, katolickou a apoštolskou církev *římskou* uznávám za matku a učitelku všech místních církví, a římskému biskupu, jakožto nástupci svatého Petra, knížete apoštolů, a jakožto náměstku Ježíše Krista, slibuji a přísahám opravdovou poslušnost.

9. Podobně přijímám a vyznávám bez jakékoli pochybnosti vše, co bylo stanoveno, určeno a prohlášeno církevními zákony i ostatními všeobecnými sněmy, zvláště pak posvátným sněmem tri-

dentským a obecným sněmem *vatikánským*, zejména co se týče prvenství a neomylného učitelského úřadu římského papeže. Spolu pak vše, co jest tomu na odpor, jakož i všeliká od církve svaté zamítnutá a zavržená učení kacírská i já odmítám, odsuzuji a zavrhuji.

10. Tuto pravou katolickou víru, bez níž nikdo nemůže dojíti spasení, a kterou nyní dobrovolně vyznávám a v pravdě držím, míním s pomocí Boží zachovávat i vyznávati s naprostou *vytrvalostí* v úplnosti a neporušenosti až do posledního dechu svého života, a dle své možnosti pečovati i o to, aby byla zachována, vyučována a hlášána také od těch, kteří mi budou svěřeni podle mého postavení.

Takto já N. N. připovídám, slibuji a přísahám, a tak mi pomáhej Bůh a toto svaté evangelium. Amen.

Příloha C)

Syllabus Pia IX., z 8. prosince 1864, obsahující hlavní bludy naší doby.

§ I. Světobožství, svéprávnost přírody a rozumu.

1. Neexistuje žádná nejvyšší, nejmoudřejší a nejprozřetelnější božská bytost, odlišná od tohoto světa, čili Bůh jest totéž co příroda a podléhá změnám; uskutečňuje se však v člověku i ve světě, protože vše jest bohem a sdílí nejvlastnější boží podstatu; Bůh a svět jsou jedno a totéž; tudíž i duch a hmota, nutnost a svoboda, pravda a klam,

dobro a zlo, spravedlivé i nespravedlivé jsou jedno a totéž.

2. Třeba popřít veškero působení Boha na lidi a na svět.

3. Lidský rozum jest bez jakéhokoli zřetele na Boha jediným rozhodčím pravdy a klamu, dobra a zla; jest sám sobě zákonem a postačí svými přirozenými silami k tomu, aby zajistil dobro lidí a národů.

4. Všechny náboženské pravdy mají svůj původ ve vrozené síle lidského rozumu; jest tudíž rozum základní normou, kterou člověk může a má dospět k poznání všech pravd jakéhokoli druhu.

5. Božské zjevení jest nedokonalé (a nejisté), a jest tudíž podrobno ustavičnému a neomezenému pokroku, který odpovídá všeobecnému pokroku lidského rozumu.

6. Křesťanská víra odporuje lidskému rozumu, a božské zjevení nejen že nijak nepodporuje, nýbrž dokonce brzdí obecné zdokonalení člověka.

7. Proroctví a zázraky, vyložené a vypravované v Písmě svatém, jsou pouhými básnickými výmysly, a tajemství křesťanské víry jsou výsledkem a závěrem předchozích filosofických výzkumů; v knihách obojího Zákona jsou obsaženy mythické smyšlenky; i sám Ježíš Kristus jest takovým mythickým výmyslem.

§ II. Rovnost Zjevení a rozumu.

8. Jelikož lidský rozum nestojí nikterak níže než náboženství, jest nakládati s veškerými theologickými naukami stejně jako s naukami filosofickými.

9. Všechna dogmata křesťanského náboženství jsou bez rozdílu předmětem vědy přirozené čili filosofie; a lidský rozum, jakmile obdržel historické vzdělání, může ze svých přirozených sil a zásad dospěti ke skutečnému vědění o všech i nejtajnějších dogmatech, jen když mu byla tato dogmata předložena jako předmět filosofické úvahy.

10. Ježto jest něco jiného filosof a filosofie, má onen právo i povinnost podřizovati se každé autoritě, kterou sám uznal za pravou; filosofie však se nemůže a nemá nikdy podřizovati žádné autoritě.

11. Církev nejen že nemá stíhati jakoukoli filosofii, nýbrž má trpěti i zřejmé a očividné bludy filosofické, a má ponechati jí samé, aby se oprávil a polepšila.

12. Dekrety Apoštolské stolice a Římských kongregací překážejí svobodnému pokroku vědy.

13. Metoda a principy, na nichž staří scholastičtí učitelé vybudovali posvátnou theologii, neshodují se nikterak s potřebami naší doby a s pokrokem věd.

14. Filosofie má se pěstovati bez jakéhokoli ohledu a zřetele na nadpřirozené zjevení.

§ III. Volnost víry a rovnost věr.

15. Jest svobodno každému člověku přijmouti a vyznávat to náboženství, jež ve svém lidském rozumu uzná za pravé a pravdivé.

16. Lidé mohou v kterémkoli náboženském kultu nalézt svou cestu věčné spásy a dojít věčné blaženosti.

17. Ve věčnou spásu všech těch, kteří nežijí

v pravé Církvi Kristově, můžeme míti alespoň dobrou naději.

18. Protestantismus není nic jiného než odlišná forma jednoho a téhož pravého křesťanského náboženství, a jest se v něm možno právě tak Bohu líbiti jako v Církvi katolické.

§ IV. Socialismus, komunismus, spolky tajné, biblické, kleroliberální.

§ V. Bludy o Církvi a jejích právech.

19. Církev není pravou a dokonalou společností, jež by byla naprosto svobodna, ani nevládne nějakými vlastními a věčnými právy, jež by jí byla svěřena jejím božským zakladatelem; nýbrž státní moci náleží ustanoviti, která jsou práva Církve a které jsou meze, v nichž tato práva může vykonávati.

20. Církevní vrchost nesmí vykonávati svou úřední autoritu bez dovolení a souhlasu státní moci.

21. Církev nemá moci stanoviti dogmaticky, že náboženství katolické Církve jest jediné pravým náboženstvím.

22. Povinnost, jíž jsou přísně vázáni katoličtí učitelé a spisovatelé, omezuje se pouze na ty věci, které jsou také všem ostatním předkládány k věření jako články víry skrze neomylný výrok Církve.

23. Římští papežové a obecné sněmy Církve překročili hranice své pravomoci, uchvátili právo knížat a dopustili se dokonce omylů ve věcech víry a mravů.

24. Církev nemá žádné donucovací moci, aniž má jakou přímou a nepřímou moc ve věcech časných.

25. K pravomoci, náležející k biskupskému úřadu, jest přidána od státu, výslovně nebo mlčky, také moc světská; tuto může světská vláda zase podle libosti odvolati a zrušiti.

26. Církev nemá přirozeného a zákonitého práva na získávání a držení majetku.

27. Posvěcení sluhové Církve a římský velekněz mají býti naprosto vyloučeni z každé správy a vlády nad časnými věcmi.

28. Biskupům není dovoleno vyhlášovati a oznamovati beze svolení vlády ani samy apoštolské listy.

29. Milosti, udělené římským papežem, jest pokládati za neplatné, nebyly-li vyžádány prostřednictvím státní vlády.

30. Imunita Církve a církevních osob má svůj jediný původ v právu občanském.

31. Církevní soudnictví nad časnými záležitostmi duchovních, ať občanskými nebo trestními, má býti odstraněno i bez dohody se Svatou Stolicí, ano i proti jejím protestům a nářkům.

32. Bez jakéhokoli porušení přirozeného práva a spravedlnosti může býti zrušena osobní výsada, již jsou duchovní vyňati z vykonávání vojenské služby; tohoto zrušení vyžaduje občanský pokrok, zejména v zemích a státních útvarech, majících svobodnou ústavu.

33. Nenáleží k církevní pravomoci, aby z vlastního a tak říkajíc nenabytého práva jediná řídila theologická studia.

34. Nauka těch, kteří srovnávají papeže s nezávislým knížetem, vykonávajícím svou svrchovanost nad veškerou Církví, nabyta vrchu teprve ve středověku.

35. Nic nebrání tomu, aby rozhodnutím ně-

jakého obecného koncilu nebo faktickou dohodou veškerých národů nemohlo býti papežství přeneseno s římského biskupa a z Říma do jiného města.

36. Rozhodnutí národního koncilu nepřipouští žádného dalšího projednávání a dohodování, a státní správa může se řídit svobodně těmito partikulárními církevními ustanoveními.

37. Mohou se zřizovati církve národní, odňaté autoritě papežově a od ní i úplně oddělené.

38. K rozštěpení Církve na východní a západní přispělo přílišné rozhodování a osobování římských papežů.

§ VI. Bludy o občanské společnosti a o jejím poměru k Církvi.

39. Stát jakožto původ a zdroj veškerých práv má plnost moci, která je téměř neomezená.

40. Učení katolické Církve odporuje dobru a prospěchu lidské společnosti.

41. Státní moci, i když jest vykonávána od nevěřícího, přísluší nepřímá negativní moc ve věcech náboženských; jí tudíž náleží nejen právo zvané *exsequatur* (budiž vykonáno!), nýbrž i právo tak zvané *apelace* ab *abusu* (od zneužití).

42. Při sporu zákonů a ustanovení obou mocí má přednost a vrch právo občanské před církevním.

43. Světská vláda má i bez souhlasu Svaté Stolicе a proti jejímu odporu moc rušiti, prohlašovati za neplatné a činiti neplatnými slavnostní smlouvy, zvané *konkordáty*, uzavřené se Svatou Stolicí o užívání práv, náležejících k církevní imunitě.

44. Světská moc se může vměšovati do věcí, týkajících se náboženství, mravů a duchovní správy. Může tudíž rozhodovati o nařízeních, která mocí svého úřadu vydávají pro řízení svědomí duchovní pastýři, ano může i rozhodovati o udělování svatých svátostí a o podmínkách nutných k jejich platnému přijetí.

45. Veškerá správa veřejných škol nějakého křesťanského státu, vyjímaje snad toliko biskupské semináře, může a má býti svěřena státní moci, a sice tak, že se žádné jiné autoritě nepřizná právo vměšovati se jakýmkoli způsobem do školského a vyučovacího řádu, do úpravy studií, do udílení hodností, do volby nebo schvalování učitelských sil.

46. Dokonce i v samých kněžských seminářích podléhá plán studií úvaze a rozhodnutí státní autority.

47. Nejlepší uspořádání občanské společnosti vyžaduje, aby lidové školy, jež jsou přístupny dětem ze všech vrstev národa, a vůbec i veřejné ústavy, které jsou určeny k podávání vyššího vědeckého vzdělání a k obstarávání výchovy mládeže, byly vyňaty ze vší autority Církve i z jejího vedení a vlivu, a aby byly cele podřízeny rozhodování občanské a politické autority, podle míry obecně platných názorů té které doby.

48. Katoličtí mužové mohou souhlasiti s tím způsobem vzdělání mládeže, který odezírá od katolické víry a od moci Církve, a jenž přihlíží pouze nebo aspoň v první řadě k vědám přirozeným a k vezdejším cílům pozemského sociálního života.

49. Státní moc smí zabraňovati, aby biskupové a věřící národové nebyli v oboustranně svobodném styku s římským papežem a jeho výkonnými orgány.

50. Světská moc má sama o sobě právo presentovati biskupy, a může od nich žádati, aby se ujali správy diecesí ještě dříve, než obdrží od Svaté stolice kanonické ustanovení a potvrzovací apoštolské listy.

51. Dokonce má světská vláda právo sesazovati biskupy z vykonávání pastýřského úřadu, a není vázána poslouchati papeže ve věcech týkajících se zřizování nových biskupství a ustanovování nových biskupů.

52. Vláda může ze svého vlastního práva změnití věk předepsaný Církví pro skládání řeholních slibů mužů neb žen, a může naříditi všem řeholním společnostem, aby nikoho bez jejího souhlasu ke skládání slavných slibů nepřipouštěly.

53. Mají býti zrušeny zákony a nařízení, vydané na ochranu řeholního stavu, jeho práv a povinností; světská vláda může poskytnouti pomoc všem těm, kdož chtějí dobrovolně opustiti zvolený řeholní stav a zrušiti slavné sliby; rovněž může i úplně zrušiti řeholní společnosti právě tak, jako kolegiální kostely a jednoduchá obročí pod právem patronátním, a jejich statky a příjmy může podříditi a přivlastniti správě a nakládání veřejné občanské moci.

54. Králové a knížata jsou nejen vyňati z veškeré církevní pravomoci, nýbrž stojí dokonce nad Církví v rozhodování otázek o pravomoci a příslušnosti.

55. Církev má býti odloučena od státu a stát od Círke.

§ VII. Bludy o přirozené a křesťanské mravouce.

56. Mravní zákony nepotřebují božského potvrzení, a není naprosto třeba, aby se lidské zá-

kony shodovaly s přirozeným právem nebo přijímaly zavazující sílu od Boha.

57. Věda filosofická a morální a rovněž občanské zákony mohou a mají jíti svou vlastní cestou, nezávisle na božské a církevní autoritě.

58. Nelze uznávati jiných sil leč ty, které jsou v hmotě, a veškeru mravnost a počestnost jest hledati v hromadění a rozmnožování bohatství všemi prostředky, a v užívání rozkoší.

59. Právo záleží ve hmotném skutku, kdežto všechny lidské povinnosti jsou prázdným slovem, protože všechny lidské činy mají sílu práva.

62. Má se s důrazem hlásati a skutkem zachovávatí zásada o nezasahování (de non interventu).

63. Jest dovoleno vypověděti poslušnost zákonitým vládcům a dokonce se i vzbouřiti.

64. Porušení každé, i nejsvětější přísahy, jakož i jakékoli jednání zločinné a hanebné, odporující věčnému zákonu, nejen není hodno zavržení a odsouzení, nýbrž je naprosto dovolené a chvalitebné, děje-li se z lásky k vlasti a národu.

§ VIII. Bludy o křesťanském manželství.

65. Nelze uvéstí žádného důkazu pro tvrzení, že Kristus povýšil manželský svazek k důstojnosti svátosti.

66. Manželská svátost není leč jakýsi oddělitelný přídavek ke smlouvě, a záleží jediné v kněžském požehnání sňatku.

67. Podle práva přirozeného není manželský svazek nerozlučitelný, a světská autorita může v rozličných případech schváliti a potvrditi rozluku ve vlastním slova smyslu.

68. Církev nemá moci ustanovovat rozlučující

překážky manželství; tato moc náleží výhradně státní autoritě, která také může existující již překážky rušiti.

69. Církev počala zaváděti rozlučující překážky manželské teprve v pozdějších stoletích, a to nikoli z moci vlastní, nýbrž užívajíc práva, které si vypůjčila od moci světské.

70. Tridentské kánony, které vznášejí trest klatby na ty, kdož by se odvážili upíratí Církvi právo ustanovovati překážky bránící platnosti manželství, buď nejsou vůbec dogmatické povahy, nebo jest jim rozuměti ve smyslu této od státu vypůjčené moci.

71. Tridentská forma, předepsaná Církví pro uzavírání sňatků, nezavazuje pod trestem neplatnosti, jestliže občanský zákon předpisuje formu jinou a jestliže prohlašuje za platné manželství, uzavřené touto jinou formou.

72. Bonifác VIII. byl první z papežů, jenž prohlásil, že slib čistoty, složený při kněžském svěcení, činí manželský sňatek neplatným.

73. Mocí pouhé občanské smlouvy může existovati mezi křesťany pravé manželství; a jest omylem, že manželská smlouva, mezi křesťany uzavřená, je vždycky svátostí, nebo, že smlouva je neplatná, je-li vyloučená svátost.

74. Záležitosti manželské a smluvní náležejí svou přirozenou povahou výhradně před soud světský.

§ IX. Bludy o světském panství papežově.

75. O slučitelnosti světského a duchovního panování nesmýšlejí synové křesťanské a katolické Církve jednotně.

76. Odstranění světského panství, jež drží Svatá Stolice, vedlo by v svrchované míře k svobodě a k blahu Církve.

§ X. Bludy, které se týkají dnešního liberalismu.

77. V této dnešní době již není vhodné, aby katolické náboženství bylo považováno za jediné státní náboženství a aby všechny ostatní jakékoli kultury byly vylučovány.

78. Bylo proto chvályhodné, že v některých katolických zemích bylo zákonem postaráno o to, aby přistěhovalcům byl dovolen veřejný výkon jakéhokoli jejich náboženského kultu.

79. Jest tedy omyl, že občanská svoboda jakéhokoliv kultu, nebo plná a všem přiznaná volnost pronášeti zjevně a veřejně jakékoli názory a myšlenky, vede příliš snadno ke zkáze mravů a myslí, a k šíření zhoubné lhostejnosti náboženské.

80. Papež se může a má smířiti a dohodnouti s pokrokem, svobodomyšlností a moderní civilisací.

Příloha D)

Syllabus Pia X.

čili seznam bludů odsouzených v dekretu „Lamentabili“, vydaném proti modernistům 3. července 1907.

1. Církevní zákon předpisující, aby knihy o *Písmě svatém* byly před vydáním podrobeny censuře, nevztahuje se na učence, kteří se obírají vědeckou kritikou nebo exegésí knih Starého a Nového zákona.

2. Církevním výkladem posvátných knih nesmí se ovšem pohrdati; než přece podléhá tento výklad hlubšímu úsudku a opravě exegetů.

3. Z rozsudků a církevních censur, vydaných proti svobodné a hlubší exegesi, možno souditi, že víra církví hlásaná odporuje dějinám, a že katolická dogmata nelze ve skutečnosti srovnati s pravým a původním stavem křesťanského náboženství.

4. Učitelský úřad církve nemůže ani dogmatickou definicí určiti pravý smysl Písma svatého.

5. Poněvadž v pokladu víry jsou obsaženy pouze pravdy zjevené, nemá církev žádného práva rozhodovati o platnosti toho, co tvrdí vědy světské.

6. Při prohlašování pravd náboženských má církev učící a věřící spolupůsobiti tak, že církvi učící zbývá jen schvalovati a stvrzovati všeobecné mínění církve věřící.

7. Zavrhuje-li církev jaké bludy, nemůže od věřících žádati vnitřní souhlas, s nímž by její rozhodnutí přijímali.

8. Třeba míti za všeliké viny prosté ty, kteří si nevšímají rozhodnutí vydaných Posvátnou Kongregací Indexu nebo jinými posvátnými kongregacemi římskými.

9. Přílišnou prostoduchost nebo nevědomost ukazují, kdo věří, že Bůh je skutečně a opravdu původcem Písma svatého.

10. Inspirace Knih Starého Zákona záležela v tom, že židovští spisovatelé vylíčili náboženské vědomosti se svého zvláštního stanoviska, pohanům jen málo známého nebo vůbec neznámého.

11. Božská inspirace se nevztahuje na celé Písmo svaté tak neomezeně, že by všechny a jednotlivé jeho části chránila všelikého bludu.

12. Chce-li se exegeta věnovati s prospěchem studiím biblickým, musí především odložit jakýkoliv předsudek o nadpřirozeném původu Písma svatého a nesmí Bibli vykládati jinak, nežli všechny ostatní památky čistě lidské.

13. Podobenství v evangeliích vypracovali uměle sami skladatelé evangelií a křesťané druhého a třetího pokolení, aby jimi odůvodnili chatrné a nepatrné ovoce, které neslo hlásání Kristova učení židům.

14. V mnohých zprávách nelíčili evangelisté čistou pravdu, nýbrž spíše to, co pokládali pro čtenáře za prospěšnější, ač nesprávné.

15. Evangelia byla až do vymezení a stanovení posvátného kánonu stálými vložkami a opravami tak rozšiřována, že v nich nezůstala z učení Kristova leč jen nepatrná a nejistá stopa.

16. Líčení Janova nejsou skutečnou historií, nýbrž toliko mystickým rozjímáním evangelia; řeči v jeho evangeliu jsou jen theologické úvahy o tajemství spásy a postrádají historické skutečnosti.

17. Čtvrté evangelium zveličilo zázraky nejenom proto, aby se zdály více mimořádné, nýbrž i proto, aby dílo a slávu vtěleného Slova vhodněji charakterisovaly.

18. Jan ovšem tvrdí o sobě, že svědčí o Kristu; v pravdě však jest jen vynikajícím svědkem křesťanského života své doby, čili Kristova života v církvi na sklonku prvního století po Kristu.

19. Nekatoličtí exegeté vystihli pravý smysl Písma svatého věrněji než exegeté katoličtí.

20. Zjevení nemohlo býti nic jiného nežli vědomí, kterého nabyt člověk o svém vztahu a poměru k Bohu.

21. Zjevení, které tvoří obsah katolické víry,

nebylo naplněno a neskončilo definitivně v apoštolech.

22. Dogmata, která církev prohlašuje za zjevená, nejsou pravdy s nebe přišlé, nýbrž jest to jakýsi výklad náboženských zjevů, kterého se lidský duch domohl a dodělal pracnými pokusy.

23. Může nejenom býti, ale také skutečně jest odpor mezi událostmi, které se vypravují v Písmě svatém, a mezi dogmaty církve, která se o ně opírají; pročez kritik může jako nesprávné a vymyšlené zavrhnouti události, které církev považuje za zcela jisté, zaručené a bezpečné.

24. Nesmíme odsouditi exegetu, pronášeli-li věty, ze kterých plyne, že dogmata jsou historicky nesprávná nebo alespoň pochybná, jen když přímo nepopírá pravdivost dogmat samých.

25. Souhlas, kterým věříme a přisvědčujeme pravdám víry, zakládá se v poslední instanci na souhrnu pravděpodobností.

26. Články víry třeba podržeti jen po jejich stránce praktické, pokud jsou totiž závazným měřítkem a ukazovatelem jednání, ne však jako pravidlo víry.

27. Z evangelií nelze dokázati božství Ježíše *Krista*; je to článek víry, který si křesťanské vědomí odvodilo a vyvodilo z pojmu *Mesiáše*.

28. Když Ježíš konal svůj úřad, neměl úmyslu učiti svými řečmi, že jest *Mesiášem*; a ani jeho zázraky neměly toho účelu, aby dokazovaly, že jest „*Pomazaným Páně*”.

29. Možno připustiti, že *Kristus*, jak ho líčí skutečný dějepis, stojí hodně hluboko pod *Kristem*, který jest předmětem víry.

30. Ve všech textech evangelních má jméno „*Syn Boží*“ jenom význam jména „*Mesiáš*”; nikde však

neznačí ani nenaznačuje, že Kristus je skutečný a přirozený Syn Boží.

31. Učení, které podává o Kristu Pavel, Jan a všeobecný sněm nicejský, efeský a chalcedonský, není učení, které hlásal Ježíš, nýbrž učení, které si o Ježíšovi utvořilo křesťanské vědomí a svědomí.

32. Přirozeného smyslu evangelních textů nelze srovnati s tím, čemu učí naši theologové o sebevědomí a o neomylných vědomostech Ježíše Krista.

33. Každému nepředpojatému člověku jest úplně jasno, že buď Ježíš učil nepravdě o velmi blízkém příchodu Mesiášově, nebo že většina jeho učení, obsaženého v synoptických evangeliích, není autentická.

34. Kritik může přičítati Kristu neobmezené vědomosti leda s podmínkou, kterou historicky nelze ani pochopiti a která se přičí mravnímu citu: že totiž Kristus i jako člověk měl vědomosti božské, a že přece nechtěl znalosti tolika věcí užiti k tomu, aby je oznámil svým učedníkům a budoucím pokolením.

35. Kristus si nebyl vždycky vědom své důstojnosti mesiášské.

36. Spasitelovo zmrtvýchvstání není skutečnou událostí historickou, nýbrž nedokázaným a nedokazatelným zjevem řádu čistě nadpřirozeného, který si křesťanské vědomí dovedlo ponenáhlu odvoditi z jiných zjevů.

37. Víra ve zmrtvýchvstání Kristovo netýkala se z počátku tak velice fakta zmrtvýchvstání, jako spíše nesmrtelného života Kristova v Bohu.

38. Učení o smírném rázu smrti Kristovy (o vykupitelské smrti Kristově) není v evangeliích, nýbrž pochází od svatého Pavla.

39. Řada domněnek o původu *svátostí*, kterou byli proniknuti Otcové tridentští a která měla bezpochyby vliv na jejich dogmatické kánony, liší se velmi od těch, které dnes právem zavládají u badatelů o dějinách křesťanství.

40. Svátosti vznikly tím, že apoštolové a jejich nástupci vyložili pod vlivem a nátlakem okolností a událostí nějakou ideu Kristovu neb některý úmysl Kristův.

41. Účelem svátostí není nic jiného než připomenouti lidskému duchu vždy blahodárnou přítomnost Stvořitele světa.

42. Potřebu křtu zavedla křesťanská společnost tím, že jej přijala za nutný a nevyhnutelný obřad, se kterým spojila závazky křesťanského vyznání.

43. Zvyk udíleti křest nemluvňatům byl vytvořen jen vývojem disciplinárním; byl však jednou z příčin, proč byla svátost křtu rozdělena na dvě: křest a pokání.

44. Nemáme žádného důkazu o tom, že by byli apoštolové užívali obřadu svátosti biřmování; v dějinách prvotní církve Kristovy není žádného formálního rozdílu mezi oběma svátostmi, křtem a biřmováním.

45. Není vše historické, co vypravuje svatý Pavel o ustanovení velebné Svátosti oltářní (I Kor XI, 23-25).

46. Prvotní církve nevěděla o ospravedlňování hříšného křesťana církevní mocí, a jen velmi pomalu si zvykala na tento pojem. A i když již bylo pokání uznáno za církevní instituci, nebylo nazýváno svátostí, ježto bylo pokládáno jaksi za svátost nečestnou.

47. Slovo Páně: „Přijměte Ducha svatého; kterýmž odpustíte hříchy, odpouštějí se jim, a kte-

rýmž zadržíte, zadrženy jsou" (Jan XX, 22 a 23), nevztahují se na svátost pokání, i když to Otcové tridentští tvrdili a rozhodli.

48. Svatý Jakub nezamýšlel ve svém listě (V, 14 a 15) prohlásiti nějakou svátost Kristovu, nýbrž jen doporučuje jakýsi zbožný mrav a obyčej; a vidí-li v tomto zvyku přece nějaký prostředek milosti, nerozumí tomu v tak přísném smyslu jako theologové, kteří stanovili pevně pojem a počet svátostí.

49. Poněvadž slavení Večeře Páně bralo na sebe u křesťanů ponenáhlu ráz úkonu liturgického, nabyli mužové, kteří této Večeři obyčejně předsedali, charakteru kněžského.

50. „Starší“, kteří měli povinnost dohlížeti v křesťanských shromážděních na ostatní věřící, byli ustanoveni od apoštolů za kněze a biskupy, aby bděli nad nezbytnou organizací rostoucích obcí křesťanských, ne však výhradně proto, aby apoštolské poslání a apoštolskou moc dochovávali budoucnosti.

51. Manželství se nemohlo státi svátostí Nového Zákona leč až později v Církvi; aby totiž manželství bylo pokládáno za svátost, musil předcházeti celý úplný vývoj učení o milosti a o svátostech.

52. Kristus neměl úmysl založiti *církev* jako společnost, která měla trvati na zemi po dlouhou řadu století; právě naopak: dle doměnky Kristovy mělo co nejdříve nastati a zavládnouti nebeské království, zároveň s koncem tohoto světa.

53. Organická ústava církve není nezměnitelná; křesťanská společnost podléhá právě tak stálému vývoji jako sama společnost lidská.

54. Články víry, církevní svátosti i hierarchické

zřízení vznikly jak co do pojmu, tak co do skutečnosti výkladem a vývojem křesťanské myšlenky, kterýžto vývoj zevně rozmnožil a zdokonalil nepatrné zárodkové símě, ztajené v evangeliu.

55. Šimon Petr nikdy ani netušil, že by mu byl Kristus odevzdal primát (t. j. skutečnou a absolutní vládu) v církvi.

56. Římská církev nestala se hlavou všech ostatních církví z nařízení božské Prozřetelnosti, nýbrž z okolností a příčin pouze a čistě politických.

57. Církev se ukazuje nepřítelkyní pokroku jak ve vědách přírodních, tak ve vědách theologických.

58. Pravda není více měnitelná nežli člověk sám, ježto se vyvíjí s ním samým, a v něm samém, a skrze něho samého.

59. Kristus neučil pevné soustavě pravd, která by se hodila pro všechny časy a na všechny lidi, nýbrž spíše dal jen popud k jakémusi náboženskému směru, který byl nebo měl a mohl býti přizpůsoben různým dobám a různým místům.

60. Křesťanské učení bylo ve svých počátcích židovské; postupným vývojem stalo se po té nejprve Pavlovým, potom Janovým, a konečně helenským a tím všeobecným.

61. Není v tom odporu, tvrdíme-li, že žádná kapitola Písma svatého, od první hlavy Genese až do poslední kapitoly Zjevení, neobsahuje naprosto téhož učení, které o téže věci hlásá církev, a že proto žádná kapitola Písma svatého nemá téhož a rovného smyslu pro kritika jako pro theologa.

62. Hlavní články apoštolského vyznání víry neměly u prvních křesťanů téhož významu jako mají u křesťanů dnešních.

63. Církev se ukazuje neschopnou hájiti účinně evangelní mravnost, protože lpí tvrdošíjně na „nezměnitelných“ naukách, které nelze srovnati s dnešními vědeckými pokroky.

64. Pokrok ve vědách vyžaduje, aby křesťanské učení zreformovalo své pojmy o Bohu, o stvoření a o zjevení, o osobě vtěleného Slova a o vykoupení.

65. Dnešního katolicismu nelze srovnati s pravou vědou jinak, než že se přetvoří v jakési nedogmatické křesťanství čili v jakýsi široký a liberální protestantismus.

Příloha Pátá

O jistém a pravdivém poznání.

a) o podstatě pravého poznání:

I. Poznání nějaké věci jest pravé a pravdivé, shoduje-li se s poznávanou věcí, to jest: je-li věc poznávána tak, jak jest sama v sobě. To jest smysl zásady, že *logická pravda je shoda poznání se skutečností.*

II. *Logická pravda se uskutečňuje dokonale v soudu,* jenž jest úkon rozumu, zjišťující shodu nebo neshodu dvou pojmů; v jednoduchém postřehu, dokud není soudem vyjádřen jeho vztah k jinému postřehu, jest pravda poznání uskutečněna jen počátečně a nedokonale.

III. *Logická pravda nepřipouští stupňů po stránce formální,* to jest po stránce shody rozumu se skutečností; připouští však stupně po stránce mate-

riální, totiž co do hloubky, šíře a přesnosti, a rovněž tak po stránce subjektivní, totiž co do jasnosti a pevnosti. Po stránce formální má tudíž pravda platnost absolutní, nikoli jen relativní.

b) o jistotě pravého poznání:

IV. Všeobecné pochybování čili zásadní odmítání jakéhokoli soudu jest počínání nepřirozené a nevědecké právě tak, jako nauka, že jest nemožno poznati pravdu a že jest dovoleno neb nutno pochybovati o všem; sama přirozená touha po pravdě i fakt, že všichni lidé denně poznávají mnoho skutečností, svědčí o tom, že za určitých podmínek lze *dosáhnouti pevného zakotvení v pravdě* čili takové jistoty poznání, která vylučuje veškeru rozumnou bázeň opaku.

V. Ani metodické pochybování Descartovo o každé pravdě není přirozené a vědecké, protože *jsou určité základní a bezprostředně zřejmé pravdy*, obsažené v každém a jakémkoli soudu a předpokládané každou filosofií. Tyto pravdy jsou: 1. jsoucnost myslícího podnětu čili první skutečnost poznávané pravdy; 2. schopnost rozumu pravdu poznávati čili první podmínha pravdivého poznání; 3. nemožnost vnitřního sporu, čili první zásada k poznání jakékoli pravdy.

c) o zdrojích pravého poznání:

VI. *Naše vědomí jest samo o sobě neomylným prostředkem poznání* našich vlastních vnitřních úkonů poznávání i bažení, obojího jak smyslového

tak rozumového; poznává také naši vlastní podstatu a tělesnost, *a spolu s pěti smysly* dosvědčuje nepopíratelně, že i mimo nás existují podstaty tělesné, od nás rozdílné, nezávislé, rozsažné a dělitelné.

VII. *Vnější smysly* (a o ně se opírající bezprostřední soudy) *nemohou nás klamati* ani jednotlivě v poznávání předmětů vlastních, ani s jinými v poznávání předmětů společných. *Podmínkou spolehlivosti* jsou jednak vlastnosti smyslů samých (zdraví, čerstvost, bdělost a vycvičenost), jednak přiměřená velikost a blízkost předmětů, jednak náležité prostředí, jehož ten který smysl vyžaduje; k získání počitků společných čili mnohostních jest mimo to třeba pospolitého čítí všech příslušných smyslů.

VIII. Dojmy získané z vnějšího světa prostřednictvím vnějších smyslů jsou *pravdivé několikerým způsobem*: jsou skutečné; jsou skutečně způsobovány vnějšími předměty, k nimž se odnášejí a jichž působnosti se přičítají; jsou i formálně ve vnějších předmětech dříve než v poznávacích schopnostech, jestliže stejně jako zmíněné *vlastnosti kvantitativní* jsou k nám donášeny jako odlišné od činnosti smyslů, oddělené od ní i zevně, a přímo tkvějící v rozsažnosti věcí.

IX. *Jakýkoli pojem*, t. j. každé jednoduché obrazné zpřítomnění nějaké věci v rozumu, *má platnost objektivní*, t. j. opírá se o něco skutečného a má předmět od vlastního rozumového konu odlišný, buď existující, nebo jen možný, nebo jen pomyslný.

X. *Jakékoli pojmy obecné, at' přímé, at' odvozené, představují cosi z věcí samých*, a nejsou ani pouhé souborné názvy, které mají jen funkci praktickou,

ani pouhé výtvořy rozumu bez opory ve věcech; nominalismus i učení Kantovo jsou v odporu se skutečností.

XI. *To obecné, co ve věcech odpovídá obecným pojmům*, neexistuje mimo jednotlivé věci; avšak ani v jednotlivých věcech to neexistuje formálně, jakožto cosi obecného, nýbrž konkrétně, jakožto základ pro poznání rozumové, jak pouze abstraktní, tak formálně universální. Obojí druh upřílišného realismu jest na odpor skutečnosti.

XII. Od pojmů pouze abstraktních, jak o nich právě byla řeč a které se nazývají kategorické, podle desíti *kategorií* Aristotelových, třeba totiž rozlišovati pojmy formálně obecné čili *kategorematické*, podle pěti *kategoremat* Aristotelových; podle způsobů bytí (substanciálního a devaterého akcidentálního) lze totiž rozeznávati deset pojmových tříd, do nichž lze zahrnouti vše, co jakýmkoli způsobem jest nebo může býti,*) a podle způsobu, jakým lze vysloviti všeobecnost nějakého bytí, lze rozeznávati patero pojmových tříd odvozených, které v sobě zahrnují větší nebo menší počet věcí, majících stejnou bytnost.**)

XIII. *Jsoucno, representované pojmy kategorickými*, existuje ve věcech skutečných podle svého pojmu, nikoliv však podle abstraktního způsobu tohoto pojmu; v mysli se zpřítomňuje konkrétní jsoucno úplnou abstrakcí, vylučující všechny znaky individuální.

XIV. *Jsoucno, representované pojmy kategorema-*

*) Tyto třídy jsou: podstata, kolikost, jakost, vztah, činnost, trpnost, čas, místo, poloha, oblečení.

**) Tyto třídy jsou: druh, rod, druhový rozdíel, vlastnost a logická případnost.

tickými, povstává teprve srovnávací činností rozumu a existuje pouze v mysli; má však věčný základ v podobnosti konkrétních jedinců.

XV. Protože naše pojmy o věcech mají objektivní platnost, nemůže se náš rozum, pokud se dává nutiti pravdou, mýliti nejen v *přímých soudech syntetických* (opřených o bezprostřední zkušenost), nýbrž ani v *bezprostředních soudech analytických* (opírajících se o pouhý rozbor pojmů); jest neomylný také v správných *úsudcích* čili soudech, odvozených z pravdivých návěstí, protože tyto návěsti jsou buď bezprostřední soudy syntetické neb analytické, nebo jsou legitimně vyvoděny z takových soudů, a sám zákonitý způsob vyvozování jest opřen o zkušenost.

XVI. Podle toho, co bylo řečeno o objektivní platnosti pojmů, *třeba zavrhnouti idealistický system Kantův*, hýřící výmysly a klamnými tvrzeními, obsahující protimluvy a vedoucí k úplnému skepticimu; rovněž tak od Kanta odvozený a fideismu neb modernismu sloužící *system imanentní*, předpokládající v podvědomí člověkově duchovní smysl pro vyšší pravdy, rozumem neprokazatelné; a konečně i utilitaristický *system pragmatický*, odvozený rovněž z Kanta a odporující jak pojmu pravdy vůbec, tak zvláště její platnosti absolutní.

XVII. *Hmotně-duchový původ pojmů* (vznikajících ze smyslových představ rozumovou abstrakcí) jest nejenom zřejmý ze samého rozboru kteréhokoli pojmu věci nehmotné a dokonale shodný s hmotně-duchovou přirozeností člověkovou, nýbrž jest i *potvrzován* zkušeností o neexistenci pojmů jakkoli vrozených (descartismus), nebo nutně a prvotně zjevených (tradicionalismus), nebo přímo a výhradně čerpaných z nazírání na Boží podstatu (ontologismus).

XVIII. Po poznatcích pocházejících přímo z vnitřní a vnější zkušenosti a po těch, jež se zakládají na jedinečných pojmech, jest třetí a nejvydatnější zdroj poznání *víra v nějakou věc* pro autoritu toho, jenž ji dosvědčuje; autorita svědkova může záležeti v takových skutečnostech, že jest rozumné nebo svrchovaně rozumné takovému svědectví věřiti.

XIX. *Aby nějaké svědectví zasluhovalo plné víry*, jest třeba, aby svědek byl *vědoucí a poctivý*, čili aby pravdu znal a řekl; jestliže svědek nemohl pravdu nepoznati a o ní svědčiti nepoctivě, jestliže svědků jest více a svědectví je přes to shodné, slučitelné nebo bezpečně rozřešitelné, jest poznatek plynoucí z takového svědectví, pokud jde o svědectví historické, pravý a nepochybný.

XX. Svědectví nepřímé potřebuje více *zkoumání a ověřování* než historické svědectví přímé; svědectví písemné, nebo čerpané z památek více ověřování než svědectví ústní. *Svědectví vědecké* má větší neb menší váhu pravděpodobnosti podle toho, jak četní, osvědčení a nezávislí jsou svědkové, a jak závažné důvody uvádějí pro svá tvrzení; *souhlas lidského pokolení*, ačkoli jest jen druhotným zdrojem poznání podobně jako svědectví doktrinální, jest za určitých předpokladů přece neomylným zdrojem poznání, protože se zakládá na stejně rozumné přirozenosti lidské.

d) o známce pravého poznání:

XXI. *Nejvyšší a obecnou známku pravdy a po-
hnutkou jistoty*, z níž se odvozují všechna kritéria
částečná a všechny motivy částečné, jest ona vlast-

nost věcí, která si vynucuje poznání v našem rozumu a jistotu o tom, že toto poznání jest pravé; vlastnost tato, tak zvaná předmětná patrnost či zřejmost (objektivní evidence) vyvěrá z bytostné pravdy věci samé a nemůže býti nahrazena ničím, co nelze přivést zpět na ni samu.

OBSAH

Studium kritické a nekritické	9
První pravidlo kritického studia	14
Druhé pravidlo kritického studia	22
Třetí pravidlo kritického studia	38
Závěrečná úvaha	44
Příloha A	49
Příloha B	54
Příloha C	57
Příloha D	67
Příloha PÁTÁ	75

DR. KONSTANTIN MIKLÍK CSSR
KRITICKÉ STUDIUM

Podobiznu autorovu proti titulu nakreslil Josef Kapinus

Vydala Marie Rosa Junová v Tasově l. P. 1947

Vytiskl Jan Mucha ve Velkém Meziříčí

Cena 60.- Kčs